

Politikai
röpiratok.

85.

85

655

KORRAJZOK

ÉS

ESZMETÖREDÉKEK

1850 — 1867

ÉVSZAKBÓL

7.
JANKOVICH VINCZE

NAPLÓJA UTÁN

FOR THE

LIBRARY OF THE

UNIVERSITY OF

CHICAGO

1880

1880

1880

KORRAJZOK
ÉS
ESZMETÖREDÉKEK

1850 — 1867

ÉVSZAKBÓL.

LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

1-2 KORN HANDBOOK

BOOKS AND PAPERS

1900 - 1905

1900

KORRAJZOK

ÉS

ESZMETÖREDÉKEK

1850 — 1867

ÉVSZAKBÓL

JANKOVICH VINCZE

NAPLÓJA UTÁN.

B.-GYARMATON

NYOMATOTT KÉK LÁSZLÓNÁL 1871.

615FD 00769239

KÖRNYELV

ESZMÉLTŐRÉDMÉK

1850 - 1867

ÉRTÉK

DE BALLAGI GÉZA.

KAPITÁNY

NYELV

NYELV

KEDVES BARÁTOM!

A korrajzokról közlött őszinte észrevételeidet nagy érdekléssel olvastam, és köszönettel veszem. —

Bár követhetném tanácsodat — bizonyosan sokat járulnék a munka csinnyához, különösen a divatossághoz; — enged meg azonban; hogy naplóm eredeti szövegéhez és sajátosságaihoz hű maradjak, — én lényeket látok abban — miszerint azon időnek, melyet esetelni kívánunk — benyomásai, eszmejárása és felfogása, érintetlenül hagyassanak. —

Az írói kötelesség becsét „igaznak lenni“ mélyen érzem, az írói hiúságot ösmérni nem akarom, különben is azt tartom nincs és nem volt munka, mely mindenki tetszését meg nyerte volna; — e célra törekvés könnyen kaczerkodóva teheti az író a meggyőződés rovására, hasonlóvá azon szónokokhoz, kik az „éljen“ kedvéért hangoztatott népszerű kitéréséért a logikai érvelés erejét is feláldozzák. —

Az üldözött főpapok czimű Lonovics József kalocsai érsek, és Jekelfalusy Vince székesi püspök, a rom: Cath: Egyház e jelesei száműzetésének episodait, és az üldözök eljárását tárgyzó — jóllehet érdekes czikket szívesen kihagyom; — ily rövid multból, és még élők mellett gyűlöletességeket kikerülni a lovgiasság és ildom parancsolják. —

Ha a tárgyilagos bírálatban kiméletlen vagyok is, annyit igazságot még is szolgáltatni fogsz, hogy a személyeskedések terére lépni óvakodó voltam, bárha sokszor nehéz az eseményektől a szereplő egyéniséget elválasztani; és könnyű volna a pikantiériákban gazdag az akkori politikai chroniques scandaleuses közlésével a munkának népszerűséget szerezni. —

Azonban komolyabb nézletek ettől vissza tartanak. —

Én Magyarországra, és a vélünk szövetséges birodalom másik részére nézve a politikai lét alphájának tekintem a Magyar és

Német elem szoros szövetségét; nem lehetett tehát szándékom — és e tekintetben szemrehányást sem fogadhatnék el, — a multak felelevenítése által a most már legbarátságosabbá vált német elem vagy osztrákok ellen ingereltséget ébreszteni. — Az érettség és fejlettség oly magas fokán — mint az Osztrákok állanak — az igazságot mindég képesek meghallgatni, és méltányolni; — és ha Osztrák testvéreink, a rajzolt beteg idők beteg kinövéseit elismerik; sőt ha még meg is pirulnának vezetőik nem annyira ellenséges indulatán és roszakartán irántunk, mint inkább tehetlenségén, és saját érdekeinek gyarló felfogásán; és ha az igazság bennök komoly meggyőződéssé érlelődik, hogy hasonló kísérletek ismétlése, a testvéries egyetértés alapján oly szép fejlődésnek indult Osztrák Magyar birodalmat okvetetlen végromlására vezetné, — akkor nem lehet okom megbánni, hogy a keserűség poharát baráti jobbal által nyújtottam, és pedig annál kevésbbé, mert ha a jelenségek nem esálnak — ám győződjél meg magad — a kiábrándulás minden körökben még nem teljes és tökéletes. —

Egyéberánt nem vagyok annyira hiú, hogy ez igénytelen dolgozmánynak oly hatást tulajdonítsak, mely bármi tekintetben aggodalmas lehetne. —

Isten véled. —

Galáboes Augusztus 21-én 1870.

J. V.

Előszó.

Galács 1855 január 2-án.

Lezúgtak a forradalom viharai; Világosnál letette Görgey az Oroszok kezébe a fegyvert, és Herezeg Paskievitsch - Erivanszki a minden Oroszok büszke Czárjának méltó szolgája, — Urának jelenté — „Magyar Ország Felséged lábainál fekszik;“ — mily lealázó dölöf!

Európa látta, hogy a keleten él egy nemzet, melyet eddig az ausztriai államférfiak kicsinyes politikája előtte oly szorígon elrejteni igyekezett; látta, hogy e nemzet szellemi ébredtsége, s hazafias lelkesedése által épen oly alkalmas a polgárisodás nagy művének terjesztésére keleten, mint képesítve van harcias energiája mellett az ausztriai birodalomnak szánt europai missiot sikerrel teljesíteni. —

Europa felfogta a Magyar nemzet valódi értékét, és azóta azt tiszteletben is tartja. —

Nem úgy Austria államférfiai. Tapasztalhatták volna, mily hatalom rejlik egy oly nemzetben, — mely önmagára hagyatva és a pártviszályok szenvedélyei a meghasonlás átka, az elámított nemzetiségek kegyetlen

testvér-harcza által szétszaggatva — még is oly fegyveres erőt tudott rögtönözni, — mely improvisált ezivakodó vezéreivel is képes volt egy híres harczedzett, tapasztalt bajnokok által vezényelt veterán hadseregnek dicsően szerzett babérait elragadni, — ugy hogy legyőzésére az éjszaki Colossus segítségének végzettelljes áldozatához kellettett folyamodni. — E harez és az oly drágán szerzett győzelem után be kelle vala látni:

1-ör hogy ildomossabb ily erőtelljes nemzetet barátul, és szövetségesül, mint ellenségül birni:

2-or hogy ily nemzet erejét pillanatra lehet ugyan megtörni, de a nemzetet eltörölni akarni a legvakmerőbb politika kísérletei közé tartozik. —

Austriának azonban belátó államférfiai nincsenek.—

Sorsának vezetői szenvedélyes emberek — kiket a gyűlölet és bosszúállás vezérel. —

Nem államférfi az, ki az emberi szenvedélyek mindennapiassága által hagyja magát elragadtatni. — Annak sem gyűlölni sem szeretni nem szabad, hanem állambölcsességi mérséklettel hidegen számítani az állam és fejedelem érdeke felett. —

Nem volt ildom és lélekemelkedettség a fiatal minden szépre, és nemesre hajló fejedelemnek azt tanácsolni, hogy legyen másik Mátyás királyja a nemzetnek, és nagylelkű bocsánatával s bátor bizodalommal térítse vissza az eltévelyedett nemzetet a Királyáhozi hű ragaszkodásának, és az Austriával kötött szövetséggi alap-törvények tiszteletben tartásának kötelemszerű ösvényére,

Már pedig maga a kivívott önvédelmi harc jellemé is ez útnak választását jelezte: mert hiszen — a forradalmi eszmék minden tévelygései között is, a legitimitás, és a törvények szent paizsa vezette a nemzetnek majdnem átlánosan V Ferdinand koronás királyért, és a szentesített törvényekért küzdő bajnokait, és e paizsnak varázsát, sem a nagy befolyású fanatikuskoknak arany hegyek ígéretei, sem a Debreczeni April 14-iki detronizatio gyengíteni képes nem volt. —

És még is ellenkező eljárás követtetett. —

A nagylelkűség politikai ildom.

A vae victis — Jaj a legyőzötteknek -- túlhajtása pedig politikai hiba. —

Tetszett ez utóbbi. — A nehéz győzelem elvakítja Austria sorsának vezetőit; — azt hiszik, Magyar Ország le van igazva, és azzal önkény szerint elbánni lehet, s eljöttek tartják az időt, a midőn hagyomány szerű politikájukat — Magyar Ország beolvasztását — valahára kivihetik; e perczen is a legnagyobb megelégedéssel hirdetik művük sikerét, és a meggyőződés nyugottságával ígérnek e műnek örök állandóságot!

Én pedig azt tartom, hogy csalódni fognak, mert a jelenlegi állapot csak is egy nagyszerű politikai tévedésre van fektetve, mely józan alap hiányában minden állandóságot kizár, és az első komoly rászkódásnál összeomlik, és pedig annál hamarabb, minél mohóbban kapnak az uraságon, és minél türehtetlenebb annak nyomása — kiálhatatlanabbak túlhajtásai. —

Absurdumra kell, hogy ez állapot víve legyen. —

Ez absurdum már meg van — tabula rását teremtettek magoknak, hogy azon egy monstruosus kísérletet tegyenek. Sz. Pál azt mondja a Corinthiusokhoz, Mindenkinnek műve mennyit érjen, tűzpróba döntendi el. —

E kísérletnek szomorú és tanúságos korszakát jellemző mozzanatok és adatokat — a közigazgatás, birói igazság szolgáltatás, általában az uralkodó idegen elemek és meghonosulni nem tudó idegen intézmények, s ezekből kifolyó társadalmi viszonyok köréből — kívánom feljegyezni, — s ha időm engedi, más eszmetöredékekkel is bővíteni.

Anélkül, hogy ezen eszmetöredékeimnek historiai belbecset tulajdonítani akarnék, még is ragaszkodom a historiograph első szabályához — „hogy ne merjen nem igazat mondani, aztán ne merje az igazat nem mondani.“

Azok számára, kik ezen egyedül időtöltésből készült jegyzeteket valaha netalán kezeikbe veendik, előre kijelenteni óhajtom, hogy egy tudományilag komolyabb művet írni jelenleg szándékom nincsen, ennél fogva ezen minden rendszert tüzetesen nélkülöző, és tollamból — inkább rapsodice a szerint, a mint a tárgyak eszembe jutandnak — folyandó munkát olyanak mint a minő sans prétention kérem tekintetni. —

I.

POLITIKAI VEZÉRESZME

II.

NÉMETESITÉS.

III.

KÖZPONTOSÍTÁS ÉS BUREAUCRATIA.

IV.

POLGÁRI TÖRVÉNYKÖNYV. ÉS BIRÓI RENDEZÉS.

V.

RENDELETEK ÖZÖNE.

I

POLITIKAI VEZÉRSZEMÉ

II

NEMÉTESÍTÉS

KÖZPONTOSÍTÁS ÉS BUREAUCRATIA

POLGÁRI TÖRVÉNYKÖNYV ÉS BIRÓI HÍRDEZÉS

RENDELLETÉK ÖSSZE

I.

1855 April.

Midőn már a hirhedt Haynaunak kegyetlen gazdálkodását sokallani, és ezen épen nem diplomata katonának a civil kormánykörök irányában tanúsított ellenszenvét, a sokszor nyers modorban is nyilvánított megvetés kifakadásait Bécsben únni kezdték, és teljhatalmát megszorítani készültek, Haynau pedig a kormány bosszantására, ne hogy azok a büntetésbeni szelídebb eljárásukkal az ő kegyetlenségeit még kirívóbb színben tüntessék fel — *um den lumpigen barifaden Held — und den Tinten leckern zu beweisen* — — — a kik ugymond elrontják mindazt a mit mi katonák kivívtunk, a még elitéletlen vádlottakat, többnyire követeket tömegesen elítéltette, és mindnyárt tömegesen amnestiálta is — és ennek folytán melléje polgári biztosul b. Geringer leküldetett, — szóval midőn a katona munkája bevégeztetett, hogy ez a belbéke helyre állásával a birodalom, és benne Magyar Országunk sorsát állandósítandó Organicus intézkedéseknek tért engedjen — akkor Bécsben egy szerintök nagy politikai vezér eszme kiviteléhez fogtak, és ezen *große leitende politische* ideé nem más, mint az: hogy az austriai birodalom egységes, centralisált, és német legyen: — és ennek kivitelére a martiusi alkotmány megszüntetésével az absolutismushoz visszatértek. —

Ezen eszme nagy, de nagy képtelenség is; képtelenség a kiviteli lehetőségben, képtelenség még a kiváналomban is. —

Hogy a horvát, szerb, román, tót, orosz, cseh, morva, lengyel, magyar sat: mind németté legyen, és németül, s német nyelven kormányoztassék, ezt kivinni akarni, még is csak óriási önhittség kell hozzá. —

De ha már a lehetetlent kivinni lehetne is, azt kivánni, hogy a birodalom külön nemzetei, denaturalizáltassanak, eredetiségükből, s azzal összekötött tulajdonukból kivetkőztessenek, elkorcsositassanak — a birodalom ellenségeivé tétessenek, és a könnyen kifejleszthető centrifugalis törekvés bennök megérlettessék — ahhoz még óriásibb elfogúltság, s elbizakodottság, ugyszólván kórlátoltság szükséges, melyet csakis a pillanatnyi siker mámorától felhevült, és a birodalom viszonait egészen szem elől tévesztő szoba tudósi képzelet szülhetett, és azon kényelem érzete, mely szerint sokkal könnyebb egy egységes birodalmat kormányozni, mint egy több külön nemzetekből állót. —

Valóban Austria kormányférfiai igen óhajthatták e kényelmet, mert ennek a birodalom érdekeit oly könnyen feláldozták, hogy még magán a hagyományos beolvasztási politikán is túlhajtottak az utópiák terméketlen terére. —

Mert ha Austriának hibás, de még is saját néz-pontjából indokolható politikája lehetett is, hogy Magyar Országot, mint független államot, az austriai birodalomba beolvasztani megkísértse, de hogy valaha józan czélja, sőt politikája lehetne, magyar országot egyszersemind nemzetiségéből is kivetkőztetni, és nem csak ezt, hanem a birodalom többi nemzeteit is tüzetesen ellenségévé tenni, az józanon fel sem tehető. —

Nagy különbség van a közt, ha egy nemzetnek politikai állami léte megtámadtatik, vagy ha egy nemzetnek egyéni léte ellen intéztetik a halálos dűfés. —

Csodálatosak az elme aberratióinak nyivánulásai!

A felállított doctrinair theoria szerint, a forradalmár magyaroknak, és az ellenek elvèrzett hű nemzeteknek egyenlő mértékkel méretik — a mi büntetés egynek — jutalom az a másiknak. —

A fentebbi vezér eszmékből indulnak ki a kormánynak minden intézkedései, azokat különben alig lehetne meg érteni és logikaiaknak tartani. —

Ezen intézkedések, melyekből természetesen a lóláb mindenütt kilátszik — két kormányzati elven alapulnak.

Az egyik a németesítés

a másik a birodalmi Centralisatio, és ettől elválaszthatatlan német burokratia.

II.

A korát egy századdal túlhaladó, nemes lelkű emberbarát, és fejedelmi lángész József Császár különösnek találta, hogy egy élő nemzet holt nyelven kormányoztassék; és hogy a nemzeti életnek a nyelv fejlődésével is új lendületet adjon, a magyar birodalomban a latin helyett a magyar nyelv használatát behozni szándékozott; miután azonban az e végből megkérdezett dignitariusok, kik a magyar nyelvet az idő szerint bizonyosan nem gyakorolták, úgy vélekedtek — miszerint e nyelv, arra, hogy rögtön diplomatikáivá emeltessék — még eléggé kiképezve nincsen — elrendelte tehát, hogy három év lefolyása után

a kormány székeknél, és hivataloknál a német nyelv helyén az ügyködés nyelve. —

De habár mind ezen rendelet, és általában a Josephinum önkényes behozatala, a törvény, és alkotmány sértést kétségen kívül helyezi is, mindazonáltal a fejedelmi reformátor is jónak látta a hatóságoknak nemzeti intézményekben gyökerezett ősi formáit megtartani nemcsak, hanem azok hatáskörét ki is terjeszteni. — Komoly és tapasztalásra számított utazásaiban megösmerte az országot felfogta — hogy az, önfejlődésre képes, és végett nincs szüksége idegen civilisatorius elemekre; — tehát nem hozattak be rendszerből idegenek; nem folytatott harc a nemzet egyéni léte ellen, sőt még annak politikai államléte és a historiai jog is némileg és legalább az által tiszteletben tartatott, hogy a magyar szent korona országainak egyesítése, és integritásának helyreállítása kimondva lett. —

Mi különbség ezen, és a mai rendszernek sythematicus németesítésre czélzó eljárása közt?

Most idegenek hozatnak be, kiknek legfőbb érdekük, hogy németül tudnak, többnyire vagyontalanok, hogy a hatalomnak annál kényelmesebb eszközei legyenek; vagy olyanok, kik hazájukban alkalmazásra érdemeseknek nem találtattak; — az értelmes és szaktudományú hivatalnokok pedig roppant előléptetés mellett foglalják el a legbefolyásosabb állomásokat. —

Ezek mint civilisátorok, és mint oktatók jöttek be, hogy az octroyrozott törvények keresztül vitelére benntinket megtanítsanak; általuk azonban nem igen civilisálódtunk; — azt meg kell vallani, hogy többen a §§ sokat könyv nélkül tudják, de itt végződik minden tudományuk; — különösen a mi az ország viszonyainak, a nép jellemének — szokásainak

ismeretét illeti, arra nézve még a legértelmesebbek is vastag tudatlanságban szenvednek. —

Egy igen nagy úr kérdést tett az iránt, valjon a magyar országi pusztaságokat nem lehetne-e az államnak idegenek közt fölosztani és ilyképen benépesíteni? — ezen jó úr a pusztákat res nulliusnak tartotta, és nagyon esodálkozott midőn értesítették, hogy vannak azoknak tulajdonosaik, és bajos lenne ingyen elosztogatni. —

Nincs most idő adva mint József császár alatt a német nyelv tanulására, hanem mint Deus ex machina jöttek egyszerre az alattas hatóságokhoz a német rendeletek, melyekre elein magyarul válaszoltatott, de csak hamar — miután sem az, a ki a rendeletet adja, sem az, a ki veszi, magyarul nem tud, igen természetesen a felterjesztések is németül tétetnek még a legmagyarabb megyékből is, — lévén a kormánynak főgondja a magyar megyei főnökök mellé német fogalmazókat rendelni; így különösen a tős gyökeres Jász-Kúnoknál mind az 1-ső mind a 2-dik biztos egy árva magyar szócskát sem tudó németek. —

És mily öröm van Israelben, ha néhány német hangzású magyar embert itt ott találnak a hivatalokban, de sokszor meg is csalódnak bennök. —

B. Hauer, mint a Sopronyi kerület helytartósági alelnöke, első hivatalos körutazása alkalmával igen örült, mily kedélyesen fog svábisálni a köztisztviselőben álló törvényszéki elnök Hochreiter úrral, kit csak névszerint ismert; azonban nagy volt meglepetése, midőn őt a törvényszéki Elnök úr magyar nyelven fogadta és kérdéseire csakis törött németséggel válaszolt: — a heves vérmérsékű báró nem bírta e csalódás feletti boszankodását eltitkolni, és Hochreiter úrral azt csak

hamar éreztetni is akarta: — erre legkedvezőbb alkalom a hivatalos működés szemügyre vétele volt. —

Báró Hauer nagy mester a burocraticus détail hibáknak, és minutiosus mulasztásoknak felfedezésében: — egy fenestra (így nevezik a jegyzőkönyv még betöltetlen rovatát a hol a végzésnek kell beírva lenni) ritkán került ki figyelmét: — előadatta magának a törvényszéki jegyzőkönyveket, melyekben szintén talált olyan fenestrákra; sietett is e körülményt felhasználni, és hogy az elnököt zavarba hozza, az ülnökök előtt kiméretlenül azon megjegyzést tenni — *Alfo Herr Präſident ſie laſſen ja die Fenſter offen.* Mire a jó kedélyű és élezes úr megértvén a czélzást — annak viszonzásául a mellette levő fiatal ülnököt imigyen szólítja meg: Uram Őcsém nézzzen körül, talán valahol nyitva maradtak az ablakok, csukassa be.

Általán fogva a t. bárónak nincsen szerencséje a német nevű, de magyar szívű urakhoz (Kroner, Dornér, Silberer, Rottenbiller, Hechtenspecht sat.)

Egy kormányzó, egy becsületessége és ügyessége miatt közszeretetben álló honvédet felsegélleni és kineveztetni kívánván úgy segített magán és védenczén, hogy azt nem magyarosított Körlaky — hanem eredeti Mengeringshausen néven terjesztette fel, minek a kívánt hatása meg is lett. Örültek a Jászok közt egy németre találhatni és a kinevezés Mengeringshausen részére nem késett, ki tiszta lelkű, és szívű derék magyar ember. —

Nem szükség említeni, hogy e nyelv kényszer az igazgatásnak nagy hátrányára van; — azon járási hivatalok, melyek tisztán magyarok, nem igen fárasztják magokat az előttök ismeretlen nyelven érkezett rendeletek fordítgatásával, és tolmácsolásával, ahhoz sem idejük, sem munka erejük nincsen, — mit tesz-

nek tehát? Vagy úgy practice elbánnak velök, mint Heves vármegyének szolgabírája, ki az ily rendeleteket következő módon szokta protocolálni: — Egy német levél ddo -- — Nro -- — és ha már vagy háromszor megsúrgettetnek, adnak azokra valamely többnyire negatív jelentést; —

vagy pedig elküldik az eredeti rendelvényt a tiszta magyar községekhez úgy a mint kapták németül; és akkor kezdődik csak az igazi hadd el hadd, a zsidókkal, tanítókkal papokkal konferentia, és az utazónak fogdosása, zaklatása a végett, hogy magyarázzák meg, mi van a német levélben; — valóban, ha oly borzasztóan komoly nem volna, mulatni lehetne az ily jeleneteken, melyeknél Horgarth esetére méltóbbakat hiába keresnénk, és így lesz a kormány intézkedése mindennap keserűbb gúny, és nevetség tárgya a nép előtt, pedig a kormány szeret magának democraticus színt adni és igyekszik a népet maga részére hódítani; de még jobban szerelmes kedves szülötjébe, a leitende politische Idéebe. —

És valjon a kormánynak illetén eljárása megegyezik-e a státus józan politikájával?

Ez könnyen megfejtethő, ha fontolóra vétetik, miszerint a magyar sz. korona országai a monarchianak kiterjedésére nézve majd felét teszik, de népeinek lelkesedésére s hősiességére nézve a többi tartományokat jóval felül múlják — itt a nemesis igazságosságát nem kellene figyelem nélkül hagyni, mely magát előbb utóbb megboszúlni fogja: — azonban e nemzetiségi kínszárról fejedelmünk semmit sem tud, legalább így hiszi az egész magyar haza, mert ez iránt ő Felsőgéttől semmi legmagasabb kéziratot nem olvastunk, de erre a nyelv iránt kiadott rendeletekben sem történik hivatkozás. —

Egy rendelet érkezett ugyan a megyék főnökeihez a Budai cs. k. kormányzóságtól, melyben a nyelvegységnek az administratio könnyítésére ezéltzó előnyeí hosszadalmassan fejtegettétvén azon jellemző passus jön elő: „hogy most immár elvárátik uraságotnak „ elismert hazafiúságotól — ven den bewährten patriotismus — — miszerint a német nyelvnek a hivatalos „ működésbeni meghonosítását kitelhető eréllyel elő- „ mozdítani fogja“. — Mily fogalom Magyar Országban a magyar patriotismusról!

De e rendelet sem tanusítja azt, hogy ő Felségének e természetellenes működéshez köze volna: sótt határozottan tudom, hogy midőn Felséges urunk legmagasabb körutazása alkalmával a jász-kúnsági hivataloknak megszemplélésénél figyelmeztetve volt, miszerint ott minden, és kizárólag magyarul vezetetik, azt válaszóla — „az nagyon természetes“.

Sokan kívánesiak tudni ki hát azon legfőbb germanisator — kinek denationalisáltatásunk oly igen szíven fekszik? — én azt tartom egyik sem jobb oda fenn a másiknál; — annyi mindazonáltal tagadhatatlan, hogy a gróf Thun Leo közoktatási Ministernek intézkedéseí azok, melyek által a nemzetiség legérzékenyebben van megtámadva és alapjában megingatva.

Látni kell, mily erélyességgel küszöböltetik ki a magyar nyelv a tanításból. —

Pázmán Péter Egyeteme a magyar szót alig ismeri; és már Eszterházi Püspök egri Lyceumát is fenyegeti a germán idioma; — a gymnasiumokban némely kizárólag magyar vidékeket kivéve a tannyelv a német, és a hol még nem az, ott a tanárok ugyan nem igen részesülnek pártfogásban. —

A néposkolákban a német köteles nyelv; érdekes az alföld magyar népfiait látni, hogy eröltetik a der,

die, das-t, és mily előmenetelt tesznek e nyelvben; a mi mindenesetre csak előny reájok nézve, és dicséretükre válik — mert műveltségüket emeli; az ember annyit ér a hány nyelvet beszél, — és ha németül jól tud valaki, abból nem következik, hogy romlatlan magyar érzésű hazafi ne lehessen. —

Az autonomicus tanrendszer még is némi védgátul szolgál a nemzetellenies áramlatok ellen; — és különösen a protestánsok — életképesebb iskolai szervezők mellett — ritka ügyeséggel tudják most is körül övedzeni a sziklát, hogy a tanításnál a tudvágy, és a tudalom előmozdításával, a nemzetiségi, és hazafiai érzelem kötelmei ellenkezésbe ne jöjjenek. —

Sokkal nehezebb a catholikusok állása ezeknek tanügyi kézzel lábbal kötve a kormány kezében vannak, és csak is a clerusnak — mely magyar érzelmét — mint mindenkor — úgy jelenleg is fényesen kitünteti — köszönhetni, ha különösen a nemzetiségi szempontból ártalmas törekvések, credményökben szerencsésen ellensúlyoztatnak. —

Megnyugvással látom tehát, hogy a helytartósági osztályoknál alkalmazott Cath: oskolai főfelügyelők is kik rendesen a magasabb clerusból valók — a tanítás és népnevelés ügyében fáradoznak, dicséretes buzgalmat kifejtenek, és a tanodákat és néposkolákat szorgalmatosan látogatják. —

Eszembe jut itt ily látogatásnak mulatságos epizódja. --

Minap a buda-pesti kerületi iskola főfelügyelő Ő méltósága, ki az oskolai, és általában a nevelési ügyet ritka szakértelemmel párosúlt buzgósággal karolja fel — Jász-Apáthiban váratlanul megjelenvén, az oskolákat meglátogatta, és nem kevésbé volt meglepetve a valóban dicséretes előmenetel által, melyet ezen város

kitünő miveltségű lelkészének vezetése alatt a derék tanárok felmutatni képesek voltak.

— Ő méltósága a sok gyermek között alig talált — ki kielégítőleg nem felelt volna: — ezen örvendetes eredményt dicsérő szavakban kiemelvén, a jelen volt több lelkész úr közül egyik azon észrevételt tette, hogy ez nem minden községben van így s nem tanácsolná Ő mgának, hogy a szomszéd A. - - faluban hasonló exament tartson; ott alkalmasint az ellenkezőt tapasztalná. —

Ezen észrevételre, mellyel az érdekelt községnek szintén jelen volt érdemes aggastyán lelkészét kívánták megtréfálni Ő méltósága kijelentette, hogy másnap A-ba szándékozik menni, mosolyogva tévén hozza; ha láttam igen jó oskolát, lássak már rosza t is.

Átment csakugyan Ő méltósága A-ba, és íme az examen kitünő volt; a tréfáló lelkész urak elbámultak; tudták, hogy már rég idő óta nem oskoláztattak a gyermekek: Ő méltósága pedig a község lelkészét és tanítóját dicséretekkel, és a jófelelő gyermekeket kis ajándékokkal halmozta el a fölötti örömében, hogy ismét egy jó néposkolát találhatott. — Megelégedéssel tért vissza; — útközben feltűnik néki egy, mindkét nembeli víg gyermek sereg, kik almákkal labdázva mennek Apáthi felé; azok közt az imént megajándékozott jó tanulókat véli felismerni; és megszóllítja őket: hová mentek fiaim? — haza megyünk Apáthiba, volt a válasz; hol voltatok? hát itt voltunk A . . . on a tisztelendő úr kölesön vett bennünket oskolának. Ő méltósága Haas Püspök ezentúl, megszokta kérdeni a gyermekek nevét, és sokszor azt is hozzá teszi — ide való vagy fiam?

Valjon egyáltalán az oskolai ügy körül kifejlett — különben igen dicséretes buzgalom, a szülőknek súlyos

pénzbüntetés alatti köteleztetésük gyermekeiket oskolába küldeni, nem e rejt magában a kormány részéről germanisationális vágyakat is? miután a német nyelv tanulására mindig különös súly fektettetik — azért nem merném tűzbe tenni kezemet. —

Annyi bizonyos, hogy a bejött idegenek, különösen a fő hivatalnokok a német nyelv terjedésétől óriási eredményeket várnak; ámbár más részről a döntő Bécsi körökben igen szeretik ostentálni azt, hogy a magyar nemzetiségnek nem ellenségei: —

Nem régen egy igen hatalmas és udvarias, állandó mosolyáról ismeretes, a nála tisztelgőket különös előzékenységgel és nyájassággal fogadó, és néha bizalmaskodó nagy Úr egész nyíltsággal oda nyilatkozott: „ hogy ő nem érti a kormány ellen emelt vádakat, „ mintha a magyar nemzetiség ellen harcztot indítani „ akarna, mert úgymond az által, hogy az egységes „ monarchia administratio nyelve a német, a magyar „ nemzetiség megtámadva nincsen, tessék a magyar „ nyelvet az irodalmi és társadalmi téren fejleszteni, „ és emelni a mennyire csak lehet: — Ő Felsége büszke „ arra, hogy Magyar Ország Apostoli Királya is, és „ szereti az országot, annak lovagias nemzetét, s nem „ kívánja, hogy a nép saját nyelvét elhanyagolja, vala- „ mint már több rendelet is adatott ki, miszerint a hatá- „ rozatok kinek-kinek saját nyelvén szerkesztessenek: „ azonban a monarchia új alakulásának (*die neue Ge- „ staltung der Monarchie*) alap elvei megkívánják, hogy „ a kormányzat fonalai a monarchia székhelyén ösz- „ pontosúljanak, — a mi a német nyelvnek hivatalos „ nyelvül való használatát mintegy önkényszerüleg „ vonja maga után, de e miatt panaszkodni nincs joguk, „ mivel az, hogy *pro domo* a kormány a németet, „ mint közvetítő nyelvet (*Vermittlungs-Sprache*) hasz-

„ nálja, éppen oly kevéssé derogál a magyar nemzeti-
„ ségnek, mint derogált annak a deák nyelv hasz-
„ nálata: aztán ne feledjék önök, hogy magyar
„ országban nem csupán Magyarok vannak, hanem
„ több nemzetiségek is, melyek talán a német nyelvet
„ szivesebben elfogadják közvetítőül, mint a magyart, —
„ ha magyar országban csak magyarok volnának; jaj
„ akkor más épület kell a monarchia részére. —

„ Várjon csak ön, ha az egész épület kész lesz,
„ és annak belső elhelyezését egy szabadelvű alkot-
„ mánynyal feldíszíteni fogjuk (mit einer liberalen Con-
„ stitution schmücken werden) majd másképp fognak a
„ népek sympathiai alakulni; meg vagyok győződve
„ a jólét és a szilárd rendel párosult alkotmányos sza-
„ badság előbb utóbb elválaszthatlanúl fogja össze
„ forrasztani a birodalomnak különben is együttélésre
„ utalt nemzeteit. (die zum gemeinsamen Leben angewiesene
„ neu Nationen.)

Ő Exjának ezen érdekes nyilatkozata folytán tett észrevételre, hogy a magyar különösen, és mindenek felett nemzeti önnállását óhajtja vissza, és hogy attól sem jólét, sem a szabadság árán el nem állhat, mivel akkor életét adta oda — azon jellemző válasz lőn. —

„ Ha a magyarok uralkodni akarnak — ott a tér,
„ vívják ki magoknak a loyaltás, lovagiasság, és ész
„ fegyverével a felsőséget és akkor az egész monar-
„ chia sorsa az ő kezükben lesz — tudom én azt, hogy
„ az aristocratia ellenünk van, és agitál, ezen urak
„ itt ott (mit unter) igen geniális és általában a leg-
„ nagyobb tiszteletet érdemlő férfiak, de szerencsénkre
„ csak individualitások — hátuk mögöt senki sincs: —
„ a nép, mint értesülve vagyok, hallgat, ennek szava
„ már veszedelmes volna.“ —

Goethe azt tartja — ha a német udvarias, az azért van — mert nem akar igazat mondani.

Az ajtónálló kopogott jeléül, hogy még többen várnak az audientián a minister úrnál, és nem volt ideje a tisztelgőnek, Ő Exciáját felvilágosítani, hogy e halgatás, melyet ő úgy látszik, önmegadásnak tekint, ennek épen ellenkezője, t. i. kezdete a hareznak a vis inertiae fegyverével, melyet a történelem eddig legyőzhetlennek bizonyított, valahányszor azzal a magyar nemzet a törvényesség mellett küzdött. —

Gondolom, hogy az Excellenziás úrban mindenki ráismert a hatalmas Bach Ministerre; — ezen kétségen kívül igen genialis és nagy tehetségű férfiú századában háládatossabb szerepre lett volna érdemes; — azonban mint a féle egyszerű ügyvéd, az Udvarnak hoctory dolyfös Cotteriája ellenében csak is önállásának tökéletes feláldozásával tudta magát feltartani, — de hadjuk ezt -- ő nagy kritika tárgya — és a történelem sajátja — ez fog fölötte végleges ítéletet hozni. —

Mindjárt ő felségének körutazása után Bach minister egy kis kirándulást tett Lackenbacher Edvard ministeri tanácsossal, vasúton Czeglédre — kocsin Nagy kőrös- és Keeskemétre — innen Szolnokra és a Jászszágon át Gödöllőnek vissza Pestre. —

Czeglédre érkezvén azon hírral lepetett meg, hogy a Nagykőrösi csárdánál 50 szekér megraboltatott és az épen akkor átutazó Uhlánus alezredesre, kit Gersdarmenak néztek, a betyárok reá lőttek és lovát meg is sebesítették — ezt a megtámadott alezredes maga beszélte el — a Minister nem ijedt meg — a hír csakugyan való volt, és ha Bach pár órával hamarabb indul — tanúja lett volna egy cseménynek, mely a magyar állapotok annyira elhíresztelt barbárságáról, és civilisatiojának szükségességéről mindinkább megerősítette volna. —

De semmi baj sem történt, sőt az utazó mindenütt szivélyességgel és a császárjárás maradványai mellett némi kitüntetéssel is fogadtatott — a híres embert látni kíváncsi nagy tömegekre lekötelező bánásmódja jó hatást gyakorolt — viszont ő is meg volt elégedve — különösen tetszett neki Nagykőrös levéltára — melynek régi okmányait nagy érdekléssel nézegette — és a Jászoknál — kik közt Jász-Berényben egy napot és éjt töltött. —

Az ő felsége élete ellen elkövetett bűnös merénylet szerencsés megghiúsulása indokából számos küldöttségek jelentek meg Bécsben a trón zsámolyánál hódolatukat leteendőik. — ezek között legdíszesebb volt a Jász-Kún kerületeké, melyhez Czegléd s több alföldi város is csatlakozott. —

E küldöttség többi közt Bach ministernél is tiszteletgett, és nem keveset volt meglepetve a midőn általa a német nyelvű üdvözlésre a legtisztább magyarsággal kiejtett igen csinos beszédkével fogadtatott: jele ez annak, hogy a magyar nyelvet tanulta.

Jellemző, míg a katonai rémuralom tartott, a germanisatioval nem sokat törődtek, és csak később a belrend helyreállításával kezdődött annak uralma valósággal, mintha azzal jótétemény gyanánt ajándékozott volna meg a nemzet; a civilisatorisch element-ről sokat hallott az ember.

Ennek első következése azonban mindjárt az volt, hogy gróf Cziráky János — Szent Iványi Vincze és azon hazánk férfiai — kik csupán Ő Felsége iránti hűségből, és önzetlen haza szeretetből, a forradalom által felbomlott törvényes rendnek helyre állítása céljából a kormányzatban közre működtek, a mint a germanisationalis törekvéseket észrevették, visszavonultak, a németeknek — úgy látszik — nem csekély öröme,

kik azontul a legmagassabb állomásokkal szabadon rendelkeztek. —

Ez alkalommal tartozom kijelenteni, hogy általában a magyarok, mindent elkövettek, minden akadályt gördítettek a németesítés ellen, de midőn már a német nyelv behozatala tényné vált, a nagyravágyók, ezen eszközt is szívessen megragadták magoknak, s befolyásuknak emelésére; és nem hiányzottak esetek, miszerint némely fortélyos ember, hogy magát behízelegje, a kormány czéljait közvetlen, vagy közvetve mások előre tolásával előmozdította. —

Ilyesmit kivívni — képzelhető — nagy érdem volt; — ez sikerült egy állam főügyésznek a főtörvényszéki Elnökkel: ez ugyan is nem tartván magát alkalmasnak az elnöki szék betöltésére, azt megúnta és attól minden áron menekülni törekedett: azonban szeretett volna legnagyobb nyugdíjjal visszalépni; de annak módját kitálatni nem tudta; — e végett tehát barátjához az igen találékony fő ügyészhez fordult. Épen akkor jött ki az *Allgemeines Österreichisches bürgerliches Gesetzbuch* — (ettől félt Elnök úr:) melyet betanúlni, s a szerint itélni kellett: említett *Staats-anwalt* azt tanácsolta neki: mennyen fel Bécsbe, és terjessze elő, hogy azon új német törvények bonyolódottak, és hogy azokat egy hamar betanúlni nem vagyunk képesek, tehát küldjenek német instructorokat: ezt Bécsben igen szívessen vették, küldöttek is mindenek előtt Pozsonyba pro prima intrada két főtörvészéki tanácsost, azután többet, és többet — Elnök úr pedig megkapta fizetésének nagy részét nyugdíjúl, és melléje talán még érdem rendet is: — az állam ügyész — mert volt gondja, hogy alattomos működését ott fenn megtudják, egy araszttal nyílt tekintélyben; — és Bécsben örvendettek, hogy van mivel megnyugtanni lelkiismeretüket, ő Felsőégének pedig mondhatják, hogy

a mi történik az szükséges és a magyarok óhajtságával sem ellenkezik. —

III.

A németesítés mellett helyt foglal a centralisatió. Már most melyik elvire fektettetik nagyobb súly, vajon a centralisatio van-e a németesítés, vagy a németesítés a centralisatio kedvéért? azt vitatni meddő munka volna, — bizonyosan mindkettő karöltve jár és együtt képezi az eszközt magyarország beolvasztására — szóval a kormány vezéreszméje szerint újra alakított austriai birodalom megszilárdítására. —

Én már elvileg sem vagyok küzönös barátja a központosításnak; — mint régi magyar ember, a hazánkat annyi századon át oly viszontagságos időkben fentartott municipalis palladiumunkhoz, rajongó szeretettel, és törhetlen hűséggel ragaszkodom: — tehát annál inkább kárhoztatom a mostani német centralisatiót, nem csak mint hazánk leigázására szolgáló eszközt, hanem mint félszeg terhes és költséges kormányzati intézményt is. —

József császár uralkodásának mindjárt kezdetén Erdélyt magyarországgal egyesítette — az erdélyi kormányzókat feloszlatta, és ennek ügyeit a Pozsonyból Budára által tett magy. kir. Helytartótanácsra bizta, — a magy. Udv. Kancellária hatáskörét a magyar korona egész területére kiterjesztette, az egyesült udvari kamarát megszüntetvén a magyarországi pénzügyet külön országos bizottmányra ruházta, és ezt a magy. k. Helytartótanácsba bekebelezte. —

Mint látszik a magyar szent korona országainak területi épsége és önkormányzata még József császár

által is figyelemre méltatva volt — ki csak is az egész birodalom kormányzatának fonalait akarta Bécsben összpotosítani. —

Nézzük a különbséget; — hogy van nálunk most? Mindenek előtt, hogy erdély, horvát, slavon és dalmátországek magyarországnak kapcsolt részeiül elismertessenek, arról szó sincs, és szorítkozik a magyar terület csupán a szorossan vett magyar megyékre még a reincorporált Közép-Szolnok, Kraszna, Zaránd megyék és Kővár-Vidék kizárásával is. —

Egy ily Magyarország fölött áll egy ország kormányzóság Cs. k. Főherczeggel az élén — ez alatt hat Helytartósági osztály. —

A sopronyi a melyre azt mondják die deutsche Statthalterei Abtheilung

A pozsonyi és a kassai — ezek slavische Abtheilungen. —

A buda-pesti das ist der magyarische Theil von Ungarn.

A Nagy-váradai — halb magyarisch halb rumänisch, és a temesvári — Vojvodina melyhez Bács Bodrog vármegye is tartozik; — ez külön Szerb ország akar lenni jutalmul a szent-tamási tüzelmekért. — Ki ne látná a „divide ut impera“ elv alkalmazását és a nemzetiségi kaczer-kodást. —

Egy időben reménylünk, hogy sikerülni fog legalább a magyar kir. Hótanácsot megmenteni e mellett különös eréllyel dolgoztak a belügyministeriumnál alkalmazott osztály főnök gróf de la Motte Antal, és a többi magyarok. —

Azonban jobban szerették az országot több kormányzati területre osztani, — hogy azoknak minél kisebb tekintélyök legyen, és hogy minél jobban lehessen mindent Bécsbe centralisálni; — ezéljukat csak ugyan el is érték, mert amaz egész organismus hatás

buktatni! — magához hasonló koresmai czimboráknak dicsekszik: ma N. N. megyei főnökről ezt, meg ezt jelentettem — ich werde ihm schon geben sat. —

Ilyen és hasonló értékű kémkedéseken épült tudósítások alapján aztán készül a nagy könyv, melyben minden egyes hivatalnok jellemzése ben foglaltatik; — lehet képzelni — mily alapossak ezen jellemzések, melyektől a hivatalnok sorsa függ: legyen bár valaki a legtudományosabb, legalkalmazhatóbb — de legyen gyenge német stylussa — már törve van fölötte a pálcza; elég pedig, hogy a historiai jogról csak beszélgessen is, hogy rossz érzelműnek nyilvánítsák. —

Nyilvános élet nincs — szabad sajtó nincs; — az az — a magyar őszintéményeket gyalázzni — az 1848 évi törvényeket forradalmiaknak a monarchia létével incompatibiliseknek nyilvánítani, rückblickezni; — zsidó újságíróknak vallást és mindent a mi szent a liberalismus leple alatt sárba tiporni sat. ezeket és hasonlókat szabad; — de a rendszer képtelensége és a hivatalnoki önkény s visszaélések ellen felszólalni — szóval a sajtónak egy életképes higgadt ellenőrséget gyakorolni — azt nem szabad. —

De a midőn a kormány a közönségnek meg nem engedi, hogy a hivatalnokok működését ellen őrizze, szerez, illetőleg drága pénzen vesz magának ellenőröket.

Hivatalnokát már a priori gonosznak tartván rendel melléje controlt, — ezen kontrolnak ismét más controlja van — innen a temérdek ember és költség. —

Ezen controllirungs rendszernek aztán az a vége, hogy annak csallhatlanságán szépen elalusznak — a Controlorok pedig összejádzanak és kényelmessen gazdálkodnak; — soha annyi visszaélés — annyi pénz megszüktetés, mint ezen ellenőrzött rendszer mellett. —

Már az is a mostani temérdek megfoghatatlanságok Cathegoriájába tartozik, hogy a hivatalnokokkal a rendszernek ezen egyetlen emeltyűivel oly lealázó módon bánnak, és még is azt kívánják, hogy annak tekintélye legyen. —

Az igaz, hogy más részről némi vigasztalásul nem mulasztják el őket a néppeli nyilvános érintkezésben — hatásra számított bizonyos külsőségekkel körül venni. Azonban

Oly országban, mint Magyarország, a hol az előtt a tisztviselő a választók bizalmából emeltetett székébe, a családok legértelmesebb tagjaiból állott, és ilyenül a mi aristocraticus szellemű népünk által is elismeretett, tisztelt, vagy legalább rettegett volt; — hivatali puszta uniformissal tekintélyt fentartani nem lehet, kivált, midőn még a szegény hivatalnok holmi szakál beretválási, s egyéb komikus intézkedésekkel nevetőségessé is tétetik. —

Hiába adták ki a rendeletet, hogy a megyei főnököknek a templomban a sanctuarium evangéliumi részében külön kitűnő hely készítessék, hogy annak az ünnepeles misék alkalmával az evangéliumi könyv csókolásra nyujtassék, szóval azon tisztelet adassék, mely ő Felségét, kit képvisel, megilleti; nem lehet a rendszer szagát a templomban kifüstölni, és ezzel tekintélyt szerezni, sőt e játék is csak csípős észrevételekre, élczekre és gyakori surlódásokra ad alkalmat. —

Egy általában a külső fénybeni tüntetéseket nagyon szeretik; e fény arra nézve, hogy a népnek imponáljon, nagyon csekély; de arra, hogy a kormányt gúnytárgyává tegye, igen is elég. —

És ezt valóban kár tenni a kormánynak. — Oly használható munka erővel a legcsekélyebb vezetési tehetség mellett legalább a közigazgatás és törvény-

kezési téren meglehetősen eredményt lehetne felmutatni: mert a szorgalom, és nagy részben a szakavatottság sem hiányzik a hivatalnokoknál; — meg is tudják ám derekassan dolgoztatni, és azt hiszik, hogy az által felel meg a hivatalnok leginkább kötelességének, ha minél több lélek ölő munkát visz véghez. —

Azokkal úgy bánnak mintha csupán dolgozó gépek volnának, — de van is ám vásár munka! —

A kormány a hivatalok betöltésénél elvül tüzte ki, hogy senki saját szülőföldjén, vagy ott hol birtoka, akár családja van, ne alkalmaztassék; mert nézete szerint egy hivatalnoknak nem szabad, sem vagyonának, sem családjának, sem atyafiságának lenni, de még barátjának sem: alighinné valaki, pedig úgy van: a cs. k. hivatalnokok, kivált a törvényszéki elnökök utasítva vannak, hogy privát családokkal ne társalogjanak, mert ha azt teszik, már érdekelve vannak azok irányában, kikkel barátságban élnek, és nem lehetnek igazságos bírák!

Nagy erkölcsi süllyedés — vagy butaság kell hozzá ily lealacsonyító feltevést táplálni saját közegeiről! —

Valóban megfoghatatlan! — hogy bizhatnám élet érdekeimet arra — kiről oly meg bántólag gondolkodom! —

És még is úgy van, a német kormány így vélekedik hivatalnokairól, kik meghunyázkodva ezen intézésnek nagy részben engedelmeskednek is, és így az emberi társaságból, mely mindenkire jótékonyan hat, magokat mintegy kiküszöbölik: de még a neveletlenség bélyegét is elszenvedik: mert az adott látogatást nem viszonzni, csakugyan míveltség-hiányára mutat; azonban mindent eltűrnek, csak hogy a kormány kedvezését kiérdemeljék. —

Úgy bánnak velök, mint az oskolás gyermekekkel, megparancsoltatik, hogy templomba járjanak, gyónjanak és nyilvánosan áldozzanak; — elrendelik, hogy szakállukat beretváltják le, szájja szélétől a fülig egyenes irányban lefelé az arcz-szakál maradhat. — A Gensdarm nézi a hivatalnokot nincs-e hosszabb szakálla; — esoda, hogy zollal nem méri. — A szegény hivatalnok, minduntalan büntetéssel fenyegettetik akár kell, akár nem, csak hogy terrorizáltassék — a büntetés legkedvesebb neme a pénzbírság: *Vericht zu cr-statten in 24 Stunden — 8 Tagen — unter einer Geld-strafe von —5—10—20 Gulden* — pedig nyomorult alig tud élni fizetéséből. —

Az igaz, hogy többnyire csak a fenyegetésnél marad; — sőt valóságos visszaélések elleni fellépéseknél a kast-szellem meglehetősen körülbástyázza őket. — Meg lehet, e szigorúdiság által a közönség előtt akarja magát a hivatalnoki Hyecharhia emelni; — de elfeledi, hogy oly bánásmód a nagy Mogulok titkaiba be nem avatott alattas hivatalnokokat mélyen sebzi. —

Ezt természetesen a magyar kevesebbet túri, és alóla könnyen is emancipálja magát: a külföldi, ki fél — hogy elteszik, jobban neki adja magát a járomnak, és azért kedvesebb áru czikk is, mint a magyar hivatalnok; azonkívül mobilisebb, mert többnyire birtoktalan és kevesebb beelégzik. —

De hányák is a szegényt ide s tova, alig hogy letelepszik — emberckkel — körülményekkel megismerkedik, elteszik máshová ok s czél nélkül — nem gondolnak a temérdek áldozatra és költségre, melyel az ily vándorlások járnak. —

Igy bánik a kórmány hivatalnokaival, rendszerének egyetlen látszólagos támaszaival. —

Most már kérдем, ily bánásmód mellett lehet-e méltányossan kivánni a hivatalnoktól, hogy ő befolyást gyakoroljon a népre vagy épen a művelt közönségre, mikor az a szó teljes értelmében élet és akarat nélküli automattá alacsonyíttatik. —

IV.

1858. Junius.

Az alkotmányosságnak nihil sine nobis de nobis érzete oly erős a magyarnál, hogy annak a Menyország sem kell ha reá erőszakolják, míg ellenben a poklot is megszereti ha azt enmaga adta magának. —

Ezt nem bírja felfogni egy német sem, phantastáságnak nevezi, talán némi igaza is van — de én szeretem az ily phantastákat. —

Az alkotmányosság ezen nézpontjából fogadta az Ország az Osztrák polgári és büntető törvénykönyvek behozatalát — melyre ugyan előkészülve volt, mert nem szenvedhetett kétséget, hogy Magyarország assimilatiojára az első lépés fog lenni, az igazság szolgáltatásnak az egész birodalombani egyöntetősége. —

Nem szeretjük mi a Codexeket — nem szeretjük azért mert az önkény adta, — bárha juristai értelemmel tanulmányoztuk, kénytelenek vagyunk, e művek becsét elismerni és méltányolni, melyekben egészséges jogi elvek, eléggé humanistikus irányba vannak le téve, — és melyeket ha törvényes és alkotmányos úton birnánk; még — tökéleteseknek is tartanánk. —

Egy ügyvédi nagy Capacitás, azon kifogást tette a polgári törvénykönyv ellen, hogy az egy kissé casu-

istikus, és ennél fogva a birói magyarázatnak a kellenél több tért nyit. —

Nem állanak azonban az anyagi törvények érdekével, egy szín vonalon a formai törvények. —

A perrendtartásnál, és birói eljárásnál úgy látszik nem annyira az igazság szolgáltatásnak, mint inkább a jövedelem csinálásnak érdekei túlnyomók. —

A temérdek feljebbvitel — minden kérdésben — a huza vona — mely még tabuláris pereinket is megszégyeníti — a formaságok tömkelege mind bélyeg fogyasztásra van számítva. —

Valóban jelenleg mint mindenütt úgy a törvénykezésnél, sőt itt kiválóan a formaság aranykorát éljük. — Igaz ugyan, hogy a törvény által meghatározott formaságok meg tartása — mennyiben azok a perek befejezését szerfelett nem hátráltatják — a birói önkény ellen nagy garantiát nyújt, de nincs szükség reá, hogy a formaságok minden mértéket meg haladjanak, és hogy a formaságok imádása annyira menjen, hogy a biró az ítélet hozásnál egyes egyedül azok megtartásáért érdekelje magát. —

Umlauff főtörvényszéki elnök egyik első rendű birói tekintély a törvényszéki ülésben ki mondotta: dem Staate ist es alles eins wer immer im Besitze bleibt, nur die formalität soll beobachtet werden. — Ezen elv úgy látszik nem egészséges, mert a birói lelkiismeret és az igazság kitudása iránt buzgó érdekeltséget előli, vagy legalább le hangolja. —

Hány eset van a midőn a fél ügyvéde nem mond mivel az ellenféllel össze játszik — hanem tévedésből egy alig érdemleges formaságot el mulaszt, és a miatt meg lehet egy család élet boldogsága öletik meg, — a biró látja az igaztalanságot — de a fenebbi elv szerint birói lelkiismerete az eljárás szabályossága

által el némitva lévén — meg hozza a szegény félre nézve halálos ítéletet. — Az ily esetek ellen van ugyan még perút — mert mire nem volna az — de idő veszve minden veszve — e rövid életben igen könnyen itt van a már késő. —

Valamint a perrendtartás az igazság szolgáltatásnak valódi hivatásától eltérő mellékes czélokat követ, és pénzt hajhász, úgy a birói szervezet is hasonló hibában sinylik, és politikai eszközül használtatik fel. —

A provisorissimum meg szünte után a törvénykezés a közigazgatástól igen helyesen elkülönítettvén. Járásbiróságok állitattak fel, melyek kizárólag a törvényes igazság kiszolgáltatásával foglalkozván az igazságügyi Ministeriumnak alá rendelve függetlenül működtek. —

Ezen egészén Correct szervezet csak hamar nem tetszett, a kormánynak — mivel észrevette, hogy a nép s általában mindenki inkább ezen bíróságokhoz, melyek távol a politikától egyedül a törvénykezésnek éltek -- vonzott, mint a politikai közegekhez, kikkel csak is, az odiózumoknál — ujonczozás adóbehajtás — útesinálás sat. találkozott, — hogy tehát a politikai közegeknek céljai elérésére szükséges tekintélyt és befolyást megszerezze, a járás bíróságok megszüntettek és a törvénykezés, a közigazgatással egyesítvén — egyes szolgabíróságok állitattak fel, mi által a törvénykezési eljárást is kormányzati céljaiknak alá rendelni, és felhasználni akarják. —

Hiába való erőlködések — a lehetetlent ki vinni el végre is csak lehetetlen marad. —

Az ügyvédek — közjegyzők állása az igazságügyértől jó léte a bíróságoktól függ, — de mikor ez az ügyvéd féle népség rettenetessen háládatlan; — hasonló a korteshez ki A-tól felveszi a pénzt, és nagy hi-

ven B-re szavaz; — az ügyvéd is szivessen meg gazdag-
szik — mert oly rendezett jó aratást még nem is kép-
zelt mint a mostani — de azért nem kissebb, s min-
denesetre veszedelmesebb — mert ügyesebb — ellensége
a rendszernek mint bárki más. —

Pedig ha tökéletesen elfogulatlanok és igazságo-
sak akarunk lenni — kéntelenek vagyunk elősmérni,
hogy a helyzetnek egész türhetetlensége mellett is —
nem épen a Magyar Justitia az, ami után leginkább
sóvárog lelkünk. —

V.

1860. November.

A kormánylapokat — melyekhez képest a mi haj-
dani 850 évek alatt vastagra nevededett Corpus-Juris-
unk csak mint egy álmos könyvecske — minden hely-
ségnek drága pénzen kelletik megszerezni és beköttetni,
még olyannak is — a hol a helybeli lakosok közül senki
sem tud olvasni: e lapok a magyar helységekre sok-
szor tót, vagy német nyelven küldetnek; de ez ellen
nem igen reclamálnak, hanem ép úgy elteszik olvasat-
lanul, mint a magyart.

És boldog Isten! milyen zagyvalék ezen kormány-
lapok: egy politikai rendelet után törvénykezési, ez után
tengerészeti — utánna póstai — bányászati — katonai
utak — só iránti — hamuzsír főzés — vám — cse-
léség — kereskedelem — lótenyésztés — marhabeteg-
ség — és ki tudná mind előszámolni — tárgyak össze-
vissza zavarva vannak: aztán keresse ki ezen minden-
ség tömkelegéből kiki azt, mire szüksége van.

A mi azoknak beltartalmát illeti; nem lehet tagadni, hogy az egyes rendeletek magokban véve a criticát meglehetőssen kiállják; szaktudományt nagy mértékben fogunk a kormánylapokban feltalálni. — Ezen értékes materialét egy ügyes kormányzó szép sikerrel felhasználhatná — de mit érnek a genfi és bésamánconi óra alkatrészek, ha az órás azokat összerakni nem tudja, az óra járni még sem fog. — Nem positiv tudalom, és tudományos míveltség, hanem kormányzati tehetség hiányzik.

Nincs nagyobb szerencsétlensége és hibája a kormányzatnak, mint a nagy! jó a karat, nagy atyáskodás, vagy is inkább gyámkodás — a mikor a kést elveszik az embertől, nehogy megvágja magát — zsinóron vezetik, mert különben megbotlik — életmódját meghatározzák, nehogy megbetegedjék; még a boldogság útját is előírják, nehogy elkárhozzék és merő szeretetből s gondoskodásból oly szorossan ölelve tartják, hogy mozdulni sem tud.

De ez általános árny oldala az absolut centralisationak, megfosztván a nemzeteket az önsorsuk feletti rendelkezés tehetségétől, a kormányok magukra vállalják e rendelkezési kötelezettséget, és hogy a szabadság hiányát a kényelem érzetében elfelejtessék annak nagyon is lelkiismeretesen kívánván megfelelni, helyettük gondolkoznak, intézkednek, és ez által a sokat kormányzás (Vielregiererei) hibáját ki nem kerülhetik.

És minél theoreticussabb s gyakorlati életre alkalmatlanabb kezekbe jut a kormány, annál groteskebb alakban szokott az ily Vielregiererei nyilvánulni.

Hosszú tárgyalások temérdek idő, és költségbe kerülő irkálások folynak azon az államra nagy fontosságú és különös hord erővel bíró — kér-

dés felett, hogy a fuvarosok az ország úton egymásnak jobbra vagy balra térjenek-e ki!

Majd jön egy rendelet, hogy minden községben és pusztán vízmedenczék tartassanak nyilvános helyen — természetesen köből — (ez az alföldön nagyon practicus kívánság) miszerint a házi ebek mindég találjanak ivó vizet; mert ezen hasznos állatoknak az a természetük, hogy víz hiányában könnyen megvesznek, ez pedig nagy szerencsétlenséget idézhet elő, de mivel a kutyának azon rossz szokása van, hogy harap is; a kormány különös emberszerető gondoskodásból azt is elrendelte, hogy a kutyák — valamint a városokban, úgy a falukon és pusztákon is szájkosárral láttassanak el, vagy lánczon tartassanak — (szeretném, ha a jó rendelet gyáros urak hallanák a juhászokat) és a szájkosár nélkül szabadon talált ebek agyon üttessenek; mely szép tiszttel egy cs. kir. peczér bizatott meg.

Igen szép az, midőn így gondoskodik rólunk a kormány, hogy a kutya meg ne harapjon.

De most elbeszélem ezen üdvös rendelet, hogyan mutatkozott az életben, elbeszélem tapasztalás után, mivel saját házamnál történt.

Egy nap — nem lévén hon — nagy lélekszakadva jött a helybeli zsidó haszonbérő nőmhöz, hogy a kutyákat azonnal zárassa el; mivel itt van a cs. kir. peczér, ki a falu kutyáit mind agyonüti, mert nincsen szájkosaruk, lánczuk és kőmedenczékük.

Utánna csak hamar beállít udvaromba nagy részen egy gyanús kinézésű czigány, egyenruhában vastag furkós bottal, mely az agyonvert kutyák vérével, és véres szőrével undorítva volt, maga tele vérrel — hangossan követelte a kutyák kiadatását, mellét vervén, hogy ő a főnök úr nevében működik, és cs. kir. hivatalnok -- ezen egy nőnél nem épen udvarias,

és finom látogatót alig lehetett, és csak is pár forint ellenálhatatlan argumentumával házamból eltávolítani, de gyenge nőm az undortól és vérlátástól megbetegedett.

A kutyák síkoltását hallani és véres hulláikat az utcán egész nap nézni kellett — még a cs. k. hivatalnok tele erszénnyel, a mit a szegény néptől a hű házi ebek kíméleteért kicsikart — községünket elhagyta.

Ez iránt panaszt nyújtottam be a cs kir. megyei főnök úrnak — de tőle holmi ibis, redibis feleletet nyervén, legalább elégtétel képen kinyilatkoztattam, miként már most magam is meg vagyok győződve, hogy azon rettentő czigánynak csakugyan igaza volt, midőn magát cs. k. hivatalnoknak lenni állítá, mert látom — *corvus corvi non eruit oculos* — így történt ez Nógrád megyében Krisztus születése után 1857-ik év apr. 26-án.

És íme e prosaicus eljárás mellett, mint egy varázs vessző ütésre egyszerre csak poétává lesz az állam, és megtiltja az éneklő madarak fogdosását, nehogy úgymond, a munkája verejtékében lenyugvó földműves a pihenés perczeiben a madár ének vidító zengzetének élvezetétől megfosztva legyen.

Mily idillismus!

Ha valaki válalatra engedélyt kér: az első a mi fontolóra vétetik az, vajjon nem fog-e megbukni! Isten mentsen, a kormány nem veszi lelkére, hogy valaki kárt szenvedjen, inkább vigye a manó a válalatoakat — vállalkozói szellemet, eggyesületi tevékenységet. —

Nem képzelhető valami nehézkesbb és pedansabb, mint az egyleti szabályzat (*Bereins Gesetz*) ha egy ártatlan Casinócskát, vagy takarékpénztárt — nem mondom egyéb nagyobb válalatoat — akar valaki létre hozni: előre vértézze fel magát a türelem fegyvereivel, és legyen elkészülve, hogy egy Sisiphusi nehéz munka után

évek mulva sem halad előbbre. — Egy főkormányzó (magyar ember) bevallotta, hogy ő éjjel is azon töri fejét, miként keljen az egyleteket még jobban megszorítani: — mily korszerű, és a XIX-ik század második felének magaslatán álló fejtörés!

Nem tudom nevetni keljen e azok felett, a mik — mint feljebb említém - - az administratio körében történnek, vagy bosszankodni?

A kormányok feladata az államnak, személy és vagyonnak biztonságát eszközölni, — ezen túl szabad mozgást kell engedni a nemzetnek és individuumnak a szellemi és anyagi erők kifejtését előmozdító törvények korlátai között — *laisser aller*. —

Mennyivel ésszerűbb és kényelmesebb ez a kormányokra nézve, mint a bosszantó kicsinyes kotnyeleskedések által annyi meddő munkát és erkölcsi felelőséget magára vállalni. —

Az irányadó elvek felállítása képezi a kormányzat essentiáját.

De a mi jó uraink nem szeretik az elveket, hanem a német tudós subtilismusának inkább megfelelő casuismus tömkelegébe merülnek — a honnan aztán, ha az élet egy előre nem látott esetet hoz a felszínre, nem tudják merre — és csak kapkodnak.

Nem szeretik a világos, rövid, szabatos szerkezetet — mert féltik tudós hírüket — azt gondolják, hogy vége van tudosságuknak, ha a profanum vulgus megérti őket — hanem meg kell maradni a nagy német philosoph irmodoránál, ki abban helyezte büszkeségét, hogy az életben csak egy ember értette meg, és az is rosszul értette.

Ennek aztán a temérdek magyarázat a szükséges *carollariuma*, és a magyarázatnak magyarázata (*Erläuterungen, und Erläuterung der Erläuterungen*) — ezeknél

nincsen multságossabb — egyébiránt e részben semmi újat nem mondok: — magok az élczes Bécsiek kifigurázták már a kormány ezen véghetetlen gyengeségét, és tétovázását: le van egy szikár hivatalnok festve iv papirossal hóna alatt — aláírva *das sind die Gesetze* — egy két lovas kocsi pedig utánna megrakva irományokkal, und hier sind die Erläuterungen —

A franczia a gyilkosságot nem tartja oly bűnnek, comme le ridicule. —

A helytartósági osztályok hemzsegnek a sok hivatalnokoktól és ott vannak a valóságos rendeletgyárok. —

Minden szakosztály a maga körében kitűnni kívánván szórja a legbadaarabb intézkedéseket, melyek természetesen végrehajthatatlanok levén ismét visszavonatnak, vagy épen az ellenkező értelemre elmagyaráztatnak; csak hogy teljék az idő és a papir. —

És kérdem, miért nem okul már valahára a kormány; és miért oly ingatagok rendelkezései? miért minden három évben új admistratio? — megmondom okát e kapkodásnak és ingatagságnak. —

Az egész államszerkezet alapja hamis — ez az állandóságot kizárja; továbbá — a kormány férfiak nem tudják voltaképen, hogy mit akarnak; és azon czéltől, melyre látszólag törekednek bizonyos lucidum intervallum idejében úgy látszik, magok is visszariadnak — minden intézkedést tehát experimentális természetűnek tartanak, melyet ha nem sikerül, ismét új experimentummal váltanak fel, nem sokat törődvén a jövővel. —

Après nous le déluge.

Büszkeségük s elbizakodásuk nem engedi, hogy a józan tanácsot befogadják, mivel akkor az alapot is

változtatni kellene, érdemessebbnek látják ragaszkodni a már felfogott rendszerükhöz. —

Ez a valódi ok, és még ez meg nem szűnik, nem szűnhetik meg az okozat sem; azért én el vagyok készülve és velem minden gondolkodó, hogy a kormány rendeleteket csak mától holnapig kiadattaknak tekintem — miként lehessen tehát azok iránt tisztelet és bizalom!

A sokat kormányzás és rendezés betegsége a lelkiismeret szabadságát sem tudta megkimélni. —

A philosoph kormányférfiak az állam atyáskodó pártfogását a vallásokra is kiterjesztették. —

A magyar Cath. Egyház — a Concordatum kivételével — nem igen érintetett; — csupán a fama beszéli, hogy azt a bécsi érsekségnek alá rendelni ohajtották, és e végre az Ország herezeg primásának halálát is szivessen vették volna: — a Cath. Egyháznak lelkes és hazafias nagyjai, — általában clerussa résen várják a crisist és fogják tudni kötelességöket. —

A vallásba avatkozás ténye ez alkalommal a protestansokat sujtotta. —

Egy Patens szabályozta vallási jogaik gyakorlatát.

Materialis segedelem kináltatott bérül autonomia jogán ejtett sérelemért.

Természetes — hogy a protestansok a kormánynak vallási ügyökbe beavatkozás és rendelkezési jogát el nem ismerhették; — és a Pátenst minden csábító pénz ígéretével együtt néhány felvidéki tót ajkú ágost. vallású község kivételével — melyek aztán patentálistoknak neveztettek — határozottan vissza utasították.

„Az ország köz véleménye a felvilágosodás magasabb azon fokára állván — a hol a szabad egyház szabad államban“ igazságát elösmeri és követeli — valóság nélkül nem annyira bosszankodással —

mint inkább hangos kacajjal — és némi kárörömmel fogadta a kormánynak ezen megfoghatatlan, mindenestre csak magát compromittáló, különben ártalmatlan ballépését. —

E bak lövésnek egy nagyszerű fiasco lett a vége.

Alig hogy a Pátens kiadatott — a kormány kénytelen volt azt vissza venni. —

Ez az első nyilvános bevallása kormányzati tehetlenségének! —

Ki kívánta e pátent? az érdekelt protestansok bizonyosan nem. — Mi szükség volt reá

Miért adatott ki?

Mindenek előtt rendezési viszketegből — ők meg vannak győződve, hogy a mi magyar országban van az mind rosszul van — és azon par force javítani kell.

A vallást is eszközül szerették volna — becsempészett befolyásuk által — politikai céljaikra felhasználni, — ismét egy szövetséges — melyet kerestek. —

Egyformaságot akartak behozni a birodalomban még a vallási jog gyakorlása módjára nézve is — ismét a régi betegség!

De a mi legszebb, a kormány komolyan hitte, hogy a patens által a protestansokat meg fogja nyerni.

Nem is lehet leírni a kormány férfiak álmélkodását, melyet e rendszabálynak az országban majd nem egyhangú elítélése és kikaczagása okozott; — mily hosszú képek — hullák lettek!!

Keserű csalódás! —

Mennyire örültek — mint fogják lekötelezni és megnyerni a tevékeny erélyes és hatalmas magyar protestantismust. —

és ime arra ébrednek — hogy azt magoktól végképen eltaszították —

és mi által?

az által, a mivel megnyerni hitték.

Ez éppen a jellemző! ez mutatja mennyire legkissebb hivatásuk sines a kormányzathoz a midőn egy évtizedet meghaladó korlátlan, akadálytalan uralkodás után még csak annyira sem jutottak, hogy működési terrenumokat megösmerni tanulták volna. —

Mily rettenetes betegség a sokat kormányzás, a mindenbe avatkozás jó akarata, nem mondom monomaniája. —

Messieurs surtout pas trôp de zèle. —

I.

ADÓ KATASZTER.

II.

NEMZETGAZDASÁG.

III.

**ÖRÖKÖSDÉSI SZÁZALÉK ÉS ÖNKÉNTES
NEMZETI KÖLCSÖN.**

IV.

URBÉRI KÁRPÓTLÁS.

ADD KATASTER.

II

NEMZETGAZDASÁG.

ÖRKÖSBÜCSI SZÁZALEK ÉS ÖNKÉNTES

NEMZETI KÖLCÖN.

IV

URBEM KÁRTELÉS.

I.

1855. Junius.

Azon intézkedések közt, melyek életbe léptettek, bizonyára legfontosabb, és következményeit tekintve úgy az egész országra, valamint egyesekre nézve is legnagyobb érdekléssel bir az adó cataster behozatala, mivel az állandó, legalább hosszabb időre kiható kulcsát képezvén a közadóztatásnak minden egyes honpolgárnak vagyonát közvetlen érinti. —

Nagy mű az ilyen, melyre Europa polgárisult államai nem birtak elég gondot fordítani. —

Az adóztatás leglényegesebb kelléke, hogy az igazságosan legyen kivetve. —

Az adó kulcsának tehát pontosnak kell lenni. —

És minő munkát vittek végbe nálunk, mely annyi milliókba s több évek fáradságába került? bátran lehet állítani, a legtökéletlenebbet: de ezt a követett eljárás mellett másként nem is lehetett. —

Egy egész catasteri tisztviselő hadsereg működött és működik — közkatonától fel a tábornokig, ki Bécsben a finantz ministeriumban resideál. —

Az eljárás igen saját szerű t. i.

A községi előljárók közül kijeleltetett néhány választmányi tag — és ügyvezetőnek, — (kit a palóczok üdvöztetőnek neveznek) a helybeli jegyző, vagy más valaki a honoratiorok közül, a választmányi tagoknak

napi díjaik — az ügyvezetőnek pedig a határ nagysághoz képest megalkudott fizetése volt, — ezek együtt járták be a határt a catasteri biztossal, és földről földre menvén, meghatározták minden föld parcella termési képességét — a catasteri biztos lépéssel megmérte sőt megis kóstolta (innen földkóstoló), — a választmányi tagok megmondották hogy kié a föld, és hány kilát, vagy is pozsonyi mérőt lehet bele vetni. — Így határozatott meg a tiszta jövedelem alapja. Ezen meghatározás nem mérnöki pontosság!

Igy jártak el ott is, hol azt, a tagosítás, tehát mérnöki felmérés megelőzte és kész telekkönyvet használhattak volna: sőt tény, hogy a catasteri hatóság megkérte, engedné meg az épen ugyan azon időben végrehajtott és hitelesített tagosítási munkálatot használni az adózási kulcs alapjának meghatározására; — a viláért sem — a felelet csak az volt, hogy ez a *systema* ellen van! de alkalmasint a *systemára* hivatkozás azt akarta beburkolni, miszerint ezen munkálat és azzal összekötött fizetések minél hosszabb ideig tartsanak. —

Ezen nagyon tökéletlen munkálatok milliókba kerültek és az igazságos adó kivetésnek igazságos (?) alapjául használtatnak! még azt is böles előrelátással kiszámították, hogy ez, vagy amaz árok 5–6 évek alatt mennyire fog nőni! jobb lett volna e helyett — a tagosításokat, melyeket a kormány hátráltatott siettetni s a telekkönyv alapjául a mérnöki munkálatot venni. —

Később feladások történtek, hogy a fentebbi catastrális felmérések hiányosak, melyek által az adó alap meg van csonkítva; — erre kiküldettek cs. k. mérnökök, vagy nem is mérnökök, hogy új méréseket tegyenek; tettek is néhol, de nem mindenütt, hanem

azért még is ráfogták, hogy ezen határban 40—50; amabban, több száz hold hiányzik, csakhogy láttassék, miszerint hasznot hajtanak a kincstárnak, és fizetésüket kiérdemlik; ezen ráfogott hiányért azután több évekre állítólag elmaradott adót pótolni kellett!

Ezen fonák módon kiszámított tiszta jövedelem ellen lehetett reclamálni egy részről az állam reclamatoroknak, kiknek ex officio mindenütt keveselni kell a tiszta jövedelmet, más részről annak, ki magát túlterhelve tartja, végre az egyes községeknek egyetemlegesen — de valamint egy általlában a tiszta jövedelem meghatározásánál a protectio — egy két jó szó — szép bánásmód — néha bizonyos kedves argumentum is döntött, ép oly rugók működtek a reclamational is: sok gógös ember sínli már is, hogy nem tudott köszönni a zsidónak; míg másoknál a humanus leereszkedés, nem mondom egy csekély, kézzel fogható elismerés is igen dúsán kamatozik. —

De minden esetre nagy baj az, hogy egy igen hiányos és igazságtalan adóztatási kulcs jött létre: e baj pedig annál nagyobb, mivel azon egyhamar segíteni sem lehet — nincsenek mindig az államnak heverő milliói egy új adó cataster készítésére, de nincsenek a mi adósság dús, egységes centralisált austriai birodalmunknak sem ilyes czélokra különösen megta- karított összegei. —

II.

1855. Október.

A forradalom előtt a nemes semmit, a nem nemes csak igen csekély egyenes adót, — a forradalom alatt pedig senki semmit sem fizetett; — és ime — rögtön

reá forgalomban lévő 80 millio magyar pénz minden józan számítás, ész, és lélekisméret ellenére elkoboztatik; — elkoboztatik templomoktól — árváktól — jótékonyági egyletektől minden megtérítés nélkül, — és az Ország — ez égbekiáltó kifosztása mellett, nem tekintve a rettenetes belháború, és az ellenségek pusztításainak szomorú körülményeire sem — a legnyomasztóbb adók minden kigondolható nemeivel önkényesen terheltetik; minők: a fejadó — ilyet még a 80 évesek is fizetnek -- föld — személyes kereseti — jövedelmi adó — ezekre háborui pótlék — ámbár háború nincsen — urbéri tehermentesítési adó — országos pót adó — községi pót adó -- mely néhol 100% sőt felől is rúg — marha váltság — ezenkívül indirect adók az élet első szükségleteinek élvezése után is — monopoliumok — bélyegek örökösödési s egyéb százalékok. —

Mondja aztán valaki; non datur saltus in natura. —

Ma semmi, holnap elviselhetetlen adó, és a pusztító belháború iszonyai után pihenésre semmi idő. —

Feltettem magamban, és ez nagy megerőltetésembe kerül — minden szenvedélyt vissza nyomni keblembe. —

Nem vitatom valjon az első rendű élet ezikkek megadóztatása, és az annyira gyűlölt dohány monopolium — melynek jövedelmeit a rettenetes pazar regie nagyrészből felemészti — más jövedelmi forrással észszerűen pótolható nem lenne e? — elfogadom az adó nemeket; — és csupán nézni akarom a kormány finanziaális és nemzet gazdasági eljárását.

Kérdem: okosság volt e a magyar papir pénzeknek önkényes megsemmisítése, még azoknak is melyeknek nemes ércz alapja volt?

Okosság-e gyűlölségi politikát üzni pénz dolgában egy oly szegény eladósodott államnak, mint az Osztrák?

Okosság-e az elszegényítés rendszerét alkalmazni saját népein?

Vagy nem elég egy elidegenített minden változás után sóvárgó — még az ellenség közeledésének is — legyen az bár a krimiai tatár — örvendő nép fölött kormányozni akarni? még azt is követelik, hogy koldusok fölött uralkodjanak! —

Okosság és nemzet gazdasági jó számítás-e a birodalom legtekintélyesebb részét kívülről — a kereskedelmi szerződések egyoldalú kötése által minden külkereskedéstől; — és belülről a rosszul kombinált terhek, és a pénzügyi közegek önkényszerű eljárása által, a bel ipar fejlődésétől, és forgalmától megfosztani; következőleg egy természetű országban a termények értékesítését lehetetlenné tenni, és az áldott föld temérdek kincseit felhasználatlanul parlagon hagyni? és még is meg adóztatni!

Szóval okosság és nemzetgazdasági számítás-e be dugasztani minden jövedelem forrásait egy Országnek, és abból még is a legtöbb hasznot húzni akarni?

Vagy talán egy Mausoleum fölött szándék uralkodni, melynek látványos külseje halált és enyészetet takarjon!! —

Hol itt az állam férfiúi józán ész? hol a birodalom jól felfogott érdeke? hol Ő Felsége trónja hatalmának, és díszének lelkiismeretes — kötelemszerű előmozdítása?

Mi hasznot húzott eddig a birodalom, ha tetszik — a *Dynastia e systematicus depauperatió*ból? — feleljenek a történelem kérlelhetetlen birói széke előtt. —

De addig is megfelelek én —

hasznuk: egy magában meghasonlott — külmázban fénylő, belsejében korhadt állam épület, és 3000 millió adósság! —

Meggyőződésem az — és hiszem nem csalódom — hogy a kormánynak pénzügyi és kereskedelmi eljárása a létező legroszabb hangulatra épen oly talán még nagyobb befolyással bír — mint a belügynek és közoktatásnak — többször esetelt nemzet gyilkossági törekvései és merényei. —

Ha egy nemzet szabadságától törvényes és alkotmányos lététől megfosztatik — e veszteséget az ildomos absolutismus vagy anyagi jólét előmozdításával igyekszik kárpótolni; vagy az állam hatalmával s fényével imponál, és a dicsőség mámorában szenderíti el a megelégedetlen kedélyeket. —

Szegény szánandó Austria — ezt tőled nem is kívánjuk: nem dicsőség az a mi nálad honol — hanem egy hallatlan fejtelenség. — Ez oldalról nincs mit reménylenünk. —

Ellenben a jelen század materialisticus áramlata mellett az anyagi jólét általi kárpótlás meglehetősen erős kapcsolatot képezhetne — mely a honpolgárokat legalább mint embereket a nem kedvelt status quohoz csatolja.

Azonban e téren sem találunk vigasztalást, — a közjólétre semmi sem történik, és a mi történik is, az oly sajtószzerű valami, oly ferde irányú, hogy épen az ellenkező eredményt idézi elő. —

Mily fennyen hirdetik a Vasutak által előmozdított közlekedési eszközök jótékonyosságát, és nem képesek, vagy nem akarják a teher szállítási tarifját úgy mérsékelni — hogy az exportot némileg könnyebíttse, holott ez magának a vasúti vállalatnak sem lenne hátrányára, a mennyiben a szállítást többszörözné. —

Eladták az államvasutat a francia társaságnak féláron, és a kereskedelmi szállítás előnyösségét még sem biztosították, sőt a támadó visszaéléseket, és terheltetéseket, — minők minduntalan az utazó közönség

bosszantására keletkeznek — sem akarják, vagy merik meg szüntettüni; talán azért nem merik — mert oly olesón adták oda!! — Annyi bizonyos, hogy annak idejében azon famosus vasuti eladás üzletét nem igen engedték fessegetni. —

Nincs tehát mit dicsekedni a vasúti hálózattal — mely a magyar vidékeken sehogy sem megy előre, — nem is csoda — bizony ily rendszer mellet és ily viszonyok közt, melyek sem állandóságra igényt nem tartanak, sem bizalmat nem ébreszthetnek, nem igen fognak a capitálisok az országba be vándorolni; — és ha még is találkozik egy elszánt válalkozó valamely vasút kiépítésére, akár egy iparág fejlesztésére — mennyi szurkos retortán kell annak keresztül menni — míg célzt ér. —

De mit mondjunk ott — a hol az államnak közvetlen volna hivatása, és kötelessége a közjólét gyarapítására áldozatot hozni — mint például a közutak csinaltatásánál. —

Nincsen saajtszerűbb mint ezen közlekedési utak kezelése —

három rendbeli útvonalak különböztettnek meg:

Állam-utak
Ország-utak
községi-utak

Az elsőket megépíteni, és fentartani az állampénztár feladata — kénytelen vagyok méltányolni a kormány közegeknek e téren kifejtett jóakarató buzgalmát, de az e czélra praeliminált összeg oly csekély (természetesen erre nincs pénz) hogy a mellett a legjobb szándék is meghiúsúl. —

Történnek azonban itt is visszasságok. — Az utak minden terv minden combinatio nélkül néha protectióból a vidék eránt, vagy épen csakhogy dolgozni lát-

szassanak — javíthattnak ki — ellenben sok helyütt — hol tenni kellene egészen elhanyagoltatnak, — tudnék állam utakat előszámlálni, melyek tökéletesen járhatatlanok — ott a Vác b.-gyarmati ott a Vác pesti — mely az ország fővárosába vezet — lehet e ennél nagyobb botrány! — de tudnék mutatni hidakra is, melyek nagy költséggel építettek, a hol szükség reájok alig van meglévő jó töltésekre — melyek mellé újjak építtetnek; — az ily munkálatok pedig többnyire előkészültség nélkül kezdetnek meg és oly hosszadalmasan folytatattnak — miszerint a közlekedés éveken át megakasztatik. —

A válalkozások — minden verseny kizárása mellett több megyékre kiterjesztve egyeseknek adatnak, — és ezen egyes válalkozó befolyása játsza sokszor a szerepet a készítendő útvonal meghatározásánál. (mily szép nemzet gazdasági rúgók!)

Az útvonalak nem kevésbbé fontosbbikát az országutakat, az állam nem tartja kötelesnek csináltatni, hanem azt készítesse az ország maga, — e végett országos pótdó vettetik ki, és a marhalétszámtól is adózni kell vagy közmunka telyesítése — vagy annak készpénzeli megváltása által — a marhátlan szegény nép pedig kézi munkájával; — de sokszor ezen munkaerők is az államutakra fordítattnak, a mi miatt több felszólamlások is történtek, — de természetesen eredmény nélkül. —

Végre a községi utakra — melyek a legsajnosabb állapotban sínylenek — épen senki sem gondol. —

Most szeretném tudni — tulajdonképen miért fizetjük azon temérdek adót?!

Ha akarunk utat — építtük magunk; — ha oskolát akarunk, építtük azt magunk; — ha akarunk adminisztrationalis, vagy bírói igazság szolgáltatást — a bé-

lyegen kívül fizessük busásson a napidijakat — ha akarunk közbátorságot — elő áll a rendkívüli eset — községek állítsatok fel örökét védelmezzétek magatokat; ha akarjuk a földmivelést, az ipart segélyezve, előmozdítva látni, — „saját érdeketekben van tenni, tegyetek magatok magatokért;“ és így megy ez mindenütt. —

Kérdem tehát, miért fizetem jövedelemnek nagy részét egyenes, és nem egyenes adóba, úgy hogy magamnak nélkülözni kell — csak azért hogy a hatalomnak eszköze legyen ezen tűrhetetlen állapotot erővel is fentartani?

Ime itt a megbocsájthatlan bün. —

Nem a nagy adó az, a mi tönkre teszi az országot, hanem az, hogy ez adóval az országért, semmi sem történik; hogy a földmivelés, ipar, kereskedés elnyomatik és minden forgalom a biztalanság, bizalmatlanság mocsárjában meg akasztatik. —

És ha eszomorító viszonyok közepette a midőn a kormány szellemileg le alacsonyította, anyagilag tönkre tette az embert, még saját közegeinek pöffeszkedő insolentiáját is eltüri, — csak is a magyar nemzetnek ritka erős lelkű, bátor türelme, és a népnek keleti indolentiája mellett lehet felfogni azt — hogy a végletekig még nem vagyunk. —

Ha egy finantz törvény ellenes secaturái által a szesz gyártást nehezíti; a temérdek haszontalan panasz után elvégre a gyártást maga a tulajdonos megszünteti. —

Ha a finantz gyűlöletes dohány monopolium ürügye alatt — a dohány termelésre engedéllyel bíró földmivesnél fáradsága gyümölcsét, a gyönyörű plánták egy részét -- mivel a gazda ötet kellőleg meg nem értette — azon keresett okból, hogy többet ültetett mint a mire engedélye volt — nagy dühössen kitépi — a gazda hallgat — de e hallgatás baljóslatú. —

Ha financz — jóllehet meg van rendelve, hogy házkutatást csak a községi vagy politikai hatóság közbenjöttével szabad eszközölni, — az e szabályt nem ismerő paraszt emberhez be ront, annak — magán boszszúból mindenét fel dúlja dohány keresés ürügye alatt;

ha pinczéjébe behatol, borait meg nézendő — mert azoktól fogyasztási adót kell fizetni; —

ha a népnek, mivel adóját a határ időre előre le fizetninem tudja, — ágya — dunyhája elvitetik, sőt szobájának ajtaja is téli időben kiemeltetik, — és így a nyomorúlt, gyermekeivel majd nem éhen haló, még a hideg zordona által is kinoztatik az atyáskodó kormány nevében, és állítólagos rendeletére, —

a mély elkeseredés érzete méltán szólja meg a népet, és akkor a malom alatt, és a község egyik rejték helyén valóságos gyülekezetek tartatnak, és ki mondja a nép „üssön már valahára annak is az órája“ (ez tény) így cselekszik a nép — hát az irástudó és politikával foglalkozó mit hord agyában!

Igy van ez civilisatorius kormány!

Most már tessék egy kissé fejét törni, hogyan fogja crisis esetén — meg védeni a birodalmat — hic Rhodus — hic salta. — —

Addig is azonban feljegyzem azon ártatlan bosszú állásokat — melyeket a nép a pénzügyőrökön elkövetni szokott — ezek mint látni fogjuk inkább a nép humorára mint annak szilajságára mutatnak. —

Némely eseteken kívül a midőn a pinczékben garzdálkodó financzok — (a nép nyelvén Spinanczok — firhanczok) egy kicsit megagyabugyáltattnak, a mely traktával közönségessen mindkét fél hallgatni szokott — legeredetiebb az árokszállási zsákba financz, találmány: t. i. a pénzügyőrt zsákba varni, és úgy szépen az út mellé minden bántalom nélkül le tenni — sze-

gény embernek feje kinn van — és ha talál egy könnyörületes lélekre — ki véletlenül bicskát hord magával — csak hamar ki is szabadítatik; — de elő fordult már, hogy az utazó fekve hagyta — „jaj financz, uram nagyon sajnálom, de most épen dohányzom, és félek, hogy rá ismerne szagárul.“ —

Hoszúra terjedne általában a pénzügyi eljárás szabálytalanságait elősorolni, akkor minden egyes lépését kritika alá kellene venni, mert — túlzás nélkül legyen mondva — a tiszta és értelmes működés csak a ritkaságok közé tartozik. —

Dohány termelési engedély az ország bizonyos vidékeire van szorítva -- és hány eset adja magát elő, hogy azon termelési vidékekben sem nyerhet az ember engedélyt, azon ürügy alatt, hogy már több termeltek, mint a mennyire az államnak szüksége van! Sőt sokszor megtörténik, hogy a földbirtokos ki a megelőző években dohány termelési engedéllyel birván, e miatt a termelésre szükséges költséges építkezéseket meg tette — később minden alapos ok nélkül a termeléstől megfosztatik és beruházott tetemes tőkéjének értékeny kárát szenvedni kénytelen. —

Már én azt tartom, hogy ha egyedárúságot gyakorlok, érdekemben volna azt minél terjedtebb mérvben gyakorolni, és az üzletnek elégséges megszorítása az, ha a termelés általánossága akadályozva van. —

Még szembetűnőbb az önkény, mely a fogyasztási adóval gyakoroltatik, — a szabály azt mondja, hogy hol a fogyasztási adót kibérelni nem sikerült, ott a financz házi kezelésnek van helye — és mit csinálnak? kényszerítik a községeket — ha magán bérlő nem találkozik -- az adó kibérlésére, de az árt magok határozzák meg, — elsőbbsége van azonban mindig az egyes idegennek. És eseteket tudok, hogy a köz-

ség a finanzia által kiszabott haszonbéri árt elfogadta, jött egy zsidó — és ugyan azon árt megígérte — nem többet — a községgel kötött alkut megsemmisítették, és a zsidónak adták ki a haszonbérletet, — miért épen a zsidónak — azt ők tudják. —

A jövedelmi adó előírás tisztán a hivatalnok kényétől függ. —

És még a bélyeg csonkitások — a Befundok. — Egy hivatalnok kimegy ad partes, — és kutatja a járás birói hivatalok iratait, nincs-e valahol bélyeg mulasztás, — és ekkor záporként hullanak a pénzbüntetések. —

Ezen százalékolással követtetik el temérdek visszaélés — 5–6 év mulva jönnek *Zahlung's Nachtrag* gok többnyire már egy izben lefizetett összegekről és ha az illető a nyugtát meg nem tartja — (pedig ki fog őrizni örökké ily documentumokat az állam irányában — melynek becsületességébe meg bizni kötelesség) — fizethet másodszor és hiába folyamodik az ily zsarolás ellen — úgy látszik ezek oly próbálások — vajon sikerül-e? — vagy nagy rendetlenségnek kell a hivatalnoknál uralkodni — ennél fogva szükséges lenne, az ily bélyeg adó behajtásával megbízott pénzügyi közegekhez azon határozott rendeletet bocsájtani, hogy kötelesek legyenek az ily adó hatralékokat bizonyos idő folyam, például két év alatt behajtani, úgy hogy ez idő folyamon túl még hátralévő ezen adók elévülteknek tekintessenek, és az illető mulasztó közegek terhére essenek ily módon egyrésről az adó behajtása pontosabb leend, más részről pedig az egyesek terhes igaztalansagoktól és zaklatásoktól meg kiméltetendnek. —

Mindezek nem igen emelik az állam hivatalok tekintélyét, és a kormányzatban helyezni kellő bizalmát. —

III.

1856. Január.

A magyar ember minden adó nem közt legkevésbé tudja megemészteni az örökösödési százalék fizetését. —

A fiscusnak a forradalom előtt divatozott örökösödési módja megszüntetvén helyébe azon százalék léptetett — melyet minden halálozás esetében, a gyermekeknek szüléik után és viszont — házas feleknek egymás után — testvérnek testvér után, szóval minden közel, vagy távoli örökösnek vagy hagyományosnak a kincstárba fizetni kell; és mennél távolibb az örökös annál nagyobb a százalék; ez még jól van így, mert ha valaki távol atyafitól, vagy éppen egy idegentől amúgy ártatlanul valamit kap, — az fizethet, de hogy gyermekek szüléik után és viszont házas felek egymás után az örökösödésért az államnak adót fizesse, azt a magyar ember igazságtalannak és természet ellenesnek, immoralitásnak tartja. —

Az ilyen százalék fizetése által minden században rendes körülmények közt az ország összes vagyonának értéke — rendkívüli csapások esetében pedig a mikor különben is sujtva van az emberiség kétszeresen is az állam kincstárba befolyik egy oly kincstárba mely minden ellenőrség nélkül önkényleg kezeltek. —

Az igaz, hogy ezen adó neme a külföldön is divatozik — de van a külföldnek egyéb jó institutiója is, — melynek behozatalát szivesebben üdvözlénk. —

De ha már a fiscalitásokkal elvesztett jüvedelmi forrást pótolni kívánták, lehetett volna azt legalább

megengedni — hogy az első fokú örökösödés adó mentes legyen; — és ez esetben is bőségesen leendett pótolva a fiscus örökösödésének megszüntetése által beállított jövedelem, — annál is inkább mivel bölcsen gondoskodva van, — hogy azon vagyonoktól is — melyek természetüknél fogva birtok változásnak alávetve nincsenek — mint Egyháziak — alapítványiak — jótékony intézetiék — községiék, „illeték egyenérték“: ezime alatt évenként adó fizetessék.

Azonban a civilizatio drága portéka — sok aranyat eszik; —

hogy annak áldásaival a szegény nép boldogításék — ahoz állandó nagyszerű hadseregek kívántattnak, — ehez pedig pénz és ismét pénz szükséges. — Nem igen scrupulosusak a jövedelmi források választásában. — — Egy kis immoralitás, — mit tesz az? — Auti bonus odor. —

Valjon nem volna e akkor magasztosabb a civilizatio, és az emberiség s vallásosság érzelmeinek jobban meg felelő ha a népeket előbb utóbb kimerítő állandó hadseregek helyett: — egy europai állam béke bíróság által intéztettnének el a nemzet közti viszonyok, s közös hatalommal toroltattnának vissza a nagyravágyás fellépései; az általános lefegyverzés által meggazdálkodott milliók pedig az anyagi jólét és szellemi nemesbítés nagy czéljainak előmozdítására fordítattnának. —

De ez mind eddig míg a nemzetek semmi — és az erőszakra támaszkodó hatalmak minden — csak utopia marad.

Ma még az ily indítványra, II. Fülöp Spanyol királlyal el mondják: *sonderbarer Schwärmer* — valjon sokáig beszélhetnek e így? a minek kell — az meg is fog jönni — türelem. . . .

Et nunc venio ad fortissimum t. i. a legnagyobb szemfényvesztéshez — ezen cím alatt 1854-ik évi önkénytes nemzeti kölcsön (freiwilliges National Anlehen.)

Azt fogja valaki mondani, még is csak furcsa bogár az a német, miért mondja hogy önkénytes kölcsön, hiszen minden kölcsön már természeténél fogva önkénytes, és legfeljebb ha az állam erőszakkal elveszi pénzünket és ad érettek kötelezvényt, akkor az kényszerített állam kölcsön. —

De hát komolyan miért hívják önkénytes kölcsönnek? —

Mindenek előtt kellett a tudós regisseuröknek valami színpadi hatással a közönséget meglepni — olyas valamivel a mi eddig nie da gewesen — tehát egy 500 millió önkénytes kölcsön, hogy a külföldnek, mely úgylátszik gyanús szemekkel nézi az állapotokat — a birodalom népei jó érzését, áldozat készségét bemutassák, — továbbá

ez reclame volt magára a kölcsönre nézve — melytől tartottak egy kicsit, hogy majd kudarc lesz a vége; el kellett tehát készülni arra is, hogy kényszerítve hajtják be a kölcsönt — és itt

a fő ok az önkénytes cím, köpeny volt, mely szükség esetében a kényszert eltakarja — lucus a non lucendo. —

Hogy ily kényszer csakugyan létezett, az tény. —

Minden helytartósági alelnök összehívta a megyei főnököket, és a megyére kivetett contingest annak tudtára adta kellő instructio mellett; a megyei főnök az összeget aláírások útján igyekezett beszerezni és a fölösleget a községre kivetette, úgy hogy mindenkinek 6-szoros vagy 8-szoros adót kellett fizetni,

mit ha teljesíteni nem akart, azt a legszigorúbb executio utján hajtották be. —

Ez aztán gyönyörű freiwilliges Anlehen volt, midőn a legnyomorúttabb cselédet is e név alatt megadóztatták: egy szegény sok gyermekes béresem akkor azt mondotta „bizony nagyon meg lehet szorulva az a király, ha még tőlem is pénzt kér kölcsön“ — persze erről Ő Felsége mit sem tud: a külföld előtt pedig dicsőn hangzik, hogy Austria népei annyit áldoznak önkéntessen a status javára: ez alkalommal azon hivatalnok szerzett magának legnagyobb érdemet, ki legtöbbet hajtott be, legjobban zsarolta a népet: szintén nehezemre esik, hogy a Nógrádiak közül, legalább is egy cs. kir. ker. szolgabíró, ki e részben kitüntette magát, megnevezni nem akarok, mivel e megnevezés által talán hazámra vonnék egy kis homályt, mert magyar volt. —

Itt tehát a hivatalnokok túlbuzgóságának ismét szép tér nyílt; jóllehet mind erre szükség nem volt, mivel a kölcsön csak hamar, sőt a tervezett összegben felül aláíratott a pénz emberek által, a mi igen természetes — akkor még Austria pénz ügye nem állott oly rosszúl — sőt meglehetett volna a kamatok ágioját is gazdálkodni, mert bizonyosan fedezve lett volna a kölcsön ércz pénz fizetés kötelezettsége nélkül is.

Élt még egy financialis mesterfogással a kormány de a háló oly ügyetlenül vettetett ki — hogy abba csak is a legbalgább eshetett belé; — emlékezzünk; hogy a conventionalis pénzlábnak Osztrák értékű pénzlábbá történt átváltoztatása alkalmával — jött egy felszólítás, hogy az ércz-ezüst pénzekért az állam 102 frtnál o. é. többet nem ad, holott a conventionalis papír pénzért 105 ft. biztosított — mit akart ezzel a kormány elérni - azt hitte-e, hogy majd megijed a közönség és

csak úgy viszi a huszasokat az állam pénztárba; — vagy talán a valutát akarta egyensúlyba hozni, vagy a közönség félénkebb és gyengébb részét szerette volna befogni? vagy talán a Modern Babylon urai mintája szerint börze üzletet akartak csinálni olcsó ezüsttel, és 40% agio kilátás mellett? azt én megvallom nem tudom, — annyi bizonyos, hogy e csodálatos unicumnak csak annyi sikere volt, hogy a németek egymás közt elmondották: „jezt weiß ich nicht, sind die da oben Narren geworden oder halten Sie uns für Narren.“ — az ércpénz pedig árucezikk lőn.

IV.

1856. Július.

Az 1848-ki IX-ik törvezikk az urbéri, és azt pótló szerződési viszonyokból származó terheltetéseket megszüntette: — a magán földes urak bérmentesítését a nemzeti közbecsület védpaizsa alá helyezte, és megbízta a ministeriumot, hogy a földes uraknak mikénti kármentesítése iránt a közelebbi Országgyűlésnek törvény javaslatot terjesszen elő.

A mostani kormány, mely előtt az 1848-ik évi törvények valóságos horror! — ezen IX-ik törvezikknek meghagyását magára nézve kötelezőnek elismerte és sietett az úrbér kárpótlási rendeletet kidolgozni, és életbe léptetni.

Nincs ellene in principio kifogásom, bár a többi törvényeket is így elfogadná, és respectálná — a mi azonban a kivített illeti, lehetetlen, hogy logicainak és igazságosnak tartsam, miszerint a kárpótlás terhének legnagyobb részét azok viseljék, kik az úrbériség eltörlése által egyedül veszítettek; t. i. a földes urak,

vagy a kik úrbériségeket soha sem birtak, a kir. Városok és szabad községek: a legcsekélyebb részét pedig azok, a kik csak egyedül nyertek — a vólt úrbéresek.

Hogy ily nagyszerű politikai és nemzet gazdasági ténynél, mint a szabad föld törvényes megnyerése, a midőn a nemzeti becsület garantirozza a szenvedett fél veszteségét, magának a nemzetnek is in concreto áldozathoz kell nyúlni, azt én igen is felfogom: de más részről által nem látom, miért nem lehetett volna a kedvezményben részesült urbéri sessiokat a kármentesítési pót adó fizetésénél nagyobb arányban megadóztatni, mint az urbériséget vesztett földes urakat, és ez által a kárpótlási műtétet természetesebben és az osztó igazságnak jobban megfelelő módon keresztül vinni.

De van e dolognak egy nyitja, mely mindent megfejt. —

A mostani rendszer urai az úrbériség megszüntetéséből egy kis politikai capitalisra akartak szert tenni; nyílt titok az — mint már ismételve is említém — hogy a kormány a népet szeretné maga részére megnyerni, és e czélből megalázza magát és democraticust játszik — sunt qui se nequiter humiliant — a népnek kedvez mindenütt, a hol az, a hals-starrig adellel ellentétbe állítható, — szeretné ha a verbőczi kis népe, és a népek milliói két ellenséges táborban állanának, s ez utóbbiak az ő parancsnoksága alatt.

Innen a hirdetések és agitatók, hogy az urbéri viszony megszüntetését a nép egyedül a császárnak és a mostani kormánynak köszönheti, innen a kedvezés a kárpótlásnál is.

De a nép tudja, hogy van egy 1848-ik évi IX-ik törvényczikk.

I.

CS. K. CSENDŐRSÉG ÉS RENDŐRSÉG.

II.

TANÁCSADÓK.

III.

NEMZETISÉGI POLITIKA.

IV.

KÜLÜGY.

DR. K. CSÉBŐRSEGGY ÉS RENDŐRSEGGY

TANÁCSADÓK

NEMZETISÉGI POLITIKA

KÖNYV

I.

1856. Május.

Hazánkban az idegenszerű intézmények közt egyik legjelentékenyebb helyet foglal el a cs. kir. csendőrség — Gensdarmerie. —

Hogy állam kormányának, melynek legfőbb kötelessége a személy és vagyonbátorság fentartása — e célra szükséges közegekkel bírni kell — annál nincs természetesebb valami, ily közegek Europa szerte „a Gensdarmeria.“ —

Én tehát ki Olasz- és Franciaországban az ottani Gensdarmeria működésének befolyását és eredményét ismerni tanultam — a csendőri intézmény elméleti behozatalában semmi aggasztót nem láttam. —

Azonban annál nagyobb volt meglepetésem, midőn a nálunk behozott hasonló közbátorsági intézmény szerkezetét tanulmányoztam. —

Mily különbség a Francia Gensdarmeria és a mi csendőrségünk közt!

Ott különösen az úgy nevezett Gensdarmes sedentairesek a község legérdemesb tagjaiból állanak; öreget ifjút ismernek, becsülésben és bizodalomban részesülnek; — a Gensdarmes mobiles-nak pedig főfeladata a külközbátorság fentartása a polgári kormányzat rendelkezése alatt. —

Nálunk a cs. k. Csendőrség független institutio katonai fegyelemmel, de még a hadseregénél is nagyobb auctoritással és mindenhatósággal — mely a közbátorság fentartásának mellékes gondja mellett, leginkább állam, sőt még titkos rendőrséget is gyakorol; — idegenekből áll, kik sem embereket, sem szokásokat, de még a nép nyelvét sem ismerik, — a politikai hatóságnak nem hogy alárendelve volnának, hanem inkább még annak ellenőrei; jelentést tesznek az állam hivatalnokok működéséről, melyet megítélni, a közhangulatról, melyet felfogni nem képesek. —

Szóval a külföldön oly üdvös és népszerű intézmény, itt egészen céltévesztett és a leggyűlöltebb, — nem az egyes közegek visszaélései miatt, — nem — sőt lehet mondani, hogy azok minden tekintetben válogatott emberek, hanem a tökéletesen eltorzított szerkezett által. —

Csak is egy austriai kormány képes így elferdíteni egy institutiot, mely elferdítés annál szembeszökőbb, minthogy a helyi viszonyaink és népünk jellemének inkább megfelelő pandúri eljáráshoz voltunk szokva, mely a jelenleginek homlok egyenest ellenkezője. —

Az előtt egy ügyes csendőr biztos, mint Bornemisza — alias Barna Miska — volt, 12 emberével — pandúrjával — jobb szolgálatot tett, és több hasznot hajtott, mint tíz annyi zsandár, mert pandurjaival ismerte a vidéket, magokat a rossz embereket is, sőt tudta tanyájukat; sokszor az átöltözött pandurok kilesték minden tettüket, sőt a rablók közé is állottak, s aztán úgy könnyen kerítették őket kézre; a pandurok leginkább éjjel leskelődtek és működtek, — szóval a rablókat a társadalom nem csak nyílt, hanem alattomos ellenségeinek is tekintették, és mint ilyenek ellen

jártak el leginkább csellel; birták a nép bizalmát, és találtak mindenütt biztos kémekre. —

Most a csendőrség a rablót csupán a társaság nyílt ellenségének tartja, azzal mint katona nyílt téren akar megvívni, azért csak nappal keresi -- éjjeli őrzőjáratot ritkán tart; fényes rezes sisakjával már messziről elárulja magát, s a rablóval tudatja, hogy közelít, tehát kotródják -- a néppel beszélni nem tud, annak bizodal-mát nem bírja, kémeket nem kap -- még pénzért sem -- mert megtörtént, hogy a feljelentőt, mint bűnrészeszt letartóztatták, protocollumot pedig mindenikkel fel-vesznek, és a feljelentőt elárulván a rablók bosszújá-nak kiteszik. —

Az előtt a közbátorsági biztos egész le az alföldre követte a gonosztevőt, annak nyomát soha el nem hagyta. —

Most a csendőrségi szakaszok területenként vannak elhelyezve és egyiknek a másikéban működni nem szabad; -- megtörténik tehát -- hogy a rablót fényes nappal üldözik, és elérvén a másik csendőrség területét, szépen megállanak -- a rabló, a ki ezt tudja szintén megáll és pihen -- a csendőr pedig egész nyugodtsággal beírja a raportjába, hogy ő a rabló üldözése köz-ben a szomszéd csendőrség területét elérvén a posten commandót a rabló további üldözésére hi-vatalossan megkereste. —

De mivel e hatalmas és költséges institutionak va-lami eredményt is kell felmutatni, hogy a félévi Rus-sweij-okban hirdetni lehessen, elfogatott ennyi és ennyi; továbbá miután a csendőrök minden egyes be-fogatásért jutalmat kapnak -- valóságos rablókra pe-dig ritkán lehet szert tenniök, annál szorgalmatosabb vadászat tartatik a csavargókra -- fegyver- és magyar bankórejtegőkre -- fegyver engedély nélkül vadászokra

és ilyenén visszaéléseket elkövetőkre, kikkel gazdagon ellátják a büntető törvényszékeket, azoknak nem csekély bosszantására a többnyire haszontalanul okozott munka miatt. —

Levén pedig a zsandárok a rendőri intézkedések végrehajtásának őrei is — legnagyobb és legkedvesebb tevékenységük ez irányban leginkább nyilatkozik; gondosan kutadják — jők-e a hidak, van-e minden háznál létra és tűzoltó szer, van-e valahol harapós kutya? és ha olyat feladnak, azt vitézül meglövik — van-e a cselédeknek könyvecskéjük — nem lakodalmaznak-e tiltott napokon — engedelem nélkül nem zenéznak-e? voltak esetek, hogy a csendőrök magán úri házaknál hol több vendég összegyűlt, — nagyobb vadászatoknál meg jelentek, — és ezt tenni magokat feljogositva érezték — sat. — ezek főteendőik, melyekkel a lakosokat irgalmatlanul bosszantják. — A csendőr nagy úr a faluban, és ropant tekintélyt tart a nép előtt — kérdezősködik a papról, tanítóról — és ha tudákos a tanrendszerről is — a jó akaratú zsandár úr: a hozzá folyamodó parasztnak kegyessen igazságot is szolgáltat, 10 éves pert 5 percz alatt eldönt, e miatt néha nagyobb bajok is keletkeznek, — mivel nehéz az illető felet a tudós zsandár úr által ínyére hozott ítélet semmiségéről capacitálni — szeret a zsandár mindennel foglalkozni, sőt még az oskolába is betekinteni s ott kérdezősködni, valjon a gyerekek szorgalmatossan járnak-e? és mit tanulnak? — csak azzal nem mi egyedüli hivatása — de helyt áll ez a veszélyben is sok példáját a bátorságnak s emberszerető feláldozásnak lehet felhozni. Itt is az anyag jó, rosz a felhasználás, a hiba mindenütt a szervezetben van. —

Utóbbi időkben a csendőrséget a politikai közegek rendelkezése alá adták — és azóta sokat vesz rideg-

ségéből; az intézvény képes volna magát acclimatizálni is. A Moralitás az, a mi a csendőrségnek nagy főlényt ad, a pandurok fölött; — Fazekas Dávid híres alföldi rabló igen találóan jellemezte a két intézményt — „Uram úgymond még is jobb reánk nézve a komissarius, mint a zsandár — mert ha a zsandár nehezebben is fog el — de ha elfogott attól többé nem szabadúlhatsz, holott a komissariussal könnyű kiegyezni.“ —

Most ismét kérdi valaki, miért torzította el a kormány a Gensdarmeria institutióját — miért tette azt ön maga érték nélkülivé, népszerűtlenné, sőt gúnytárgyává, miért az idegenek alkalmazásának nevetséges maníája itt is? és miért a közbiztonság, és közrend organumait is politikai faktorokká tenni, nem mondom kétkedés eszközeivé allyasítani?

Miért? azért mert a németkormány nem bízik a magyarban — azt forradalminak, ellenségének tartja — még a csendőrtől is fél, a ki magyar — szeret tehát mindenütt, és mindenkiben védbástyát magának teremteni; különben lehetetlen felfogni, hogy miért nem alkotott a helyi viszonyoknak, és a közélet követelményeinek megfelelő, czélszerű közbiztonsági szervezet, melyek bizonyára, a tőlük elválhatlan nagy czél tekintetéből az országban rokonszenvvel is találkozhatnak — sőt kedvező siker mellett tartós érvényre is emelkedhetek volna. —

De ha a kormány csakugyan senkiben sem bízik, mindenütt és mindenkiben ellenséget lát — kérdi valaki; hogy képzei magát fentarthatni? — felelet reá, igen is képzei — és képzelni sokat lehet. —

A cs. k. csendőrséggel rokon intézmény a cs. kir. Rendőrség (k. k. Polizei Direction) mely Buda-Pesten és a többi helytartósági kerületek székhelyein, továbbá Debreczen — Szeged — s Arad kir városokban van fel-

állitva és a bécsi rendőrségtől függ, mely a belügy ministerium egyik osztályát képezi — ennek feje Magyarországon az ösmeretes Hofrath Ritter von Prottman — értelmes — ügyes hivatalnok — és különben nyájas férfiú — neki valamint az egész rendőri intézménynek egyéb dolga nincs, mint élni — magát fentartani, és felfelé azt bebizonyítani — hogy reá igen nagy szükség van.

Működése a fővárosban a rend és tisztaság fenntartása körül dicséretes, és becsületes embernek utjában nem áll — kivált mióta — az első időben divatozott útlevel bosszantások tökéletesen megszűntek. —

De nem ez a voltaképeni feladat. — A cs. kir. rendőrségnek, államérdekeket kell előmozdítani — és ezt teszi is különösen a Censura szigorú gyakorlása által; — továbbá magát nélkülözhetlennek kell mutatni, és ezt teszi a kísértet látások által.

Minduntalan jön a megye főnökeihez egy rettenetes titkos reservált presidialis — melyben az iratik, hogy ekkor és ekkor, ily és ily kinézésű egyén jön az országba, és mint forradalmi agens fog utazni, — ezen egyént tehát szemmel kell tartani fel nem tűnő módon, és a legkissebb gyanus lépésnél elfogatni, — az ily titkos reservált rendeletek mennek a falusi bíróhoz — a ki szegény nem tudja mit tegyen velök, szerencsére hogy akkor éppen egy képet áruló olasz, vagy Gotschéből valami narancs kereskedő nem jön a faluba — mert a hivatalbúzgó bíró bizonyosan forradalmi emissariust látna benne, — de így a rendelet szépen eltétezik a többi közé s legfeljebb a földes úri összejöveteleknél mulatság tárgyául szolgál —

ki van számítva — hogyha mindazon fegyverek, melyeket a reservált prosidialisok szerint Magyar or-

szágba becsempésztek -- valósággal be is jöttek volna Magyar országnak több fegyvere volna fél Európánál.

Rémeket csinál magának a jó rendőrség részint saját pénzén fizetett ügynökei által, részint pajkos emberek tréfájából, kik sokszor negédességből mint mondják *Shnen einen echten Bärn anhängen* magokat mulattatják -- de annyi bizonyos, hogy a közhangulatról, s egy általában arról a mi az országban politikailag érdekes és fontos itt ott történik is -- meg lehetőszen semmit sem tudnak, és ő miattok ugyan conspirálni nagyon könnyű volna. —

II.

1857. November.

Kevés fejedelem egyesítette magában a népszerűség annyi kellékeit, mint a melyek Ő felségében feltalálhatók, minden mellette szól -- külseje megnyerő, deli termetű, gyönyörű lovas, érintkezése az emberekkel lekötelező -- szellemdús -- nyájas -- anyanyelvünket tisztán folyvást igen jól beszéli -- bátor nemes szív; -- jóság -- határozottsággal párosult, -- így szereti azt a magyar. —

Ily fejedelmet erőssen körül kellett hálózni, előtte titkolni a valót -- mindent elkövetni, hogy tisztán ne lássa -- ne halja az igazságot. —

Annyira is őrzik jó Urunkat, hogy laicusnak azal politikáról szóllani ugyan nem lehet, és így nem tudhat meg semmit, kivált a népek igazi hangulatáról, és óhajtásairól, hanem elhitetik vele, hogy minden jól megy, és hogy az országok a mostani kormánnyal nagyon is meg vannak elégedve. —

Minden e szemüvegen mutattatik be.

Ő Felsége két ízben, utazta, be az országot, másodszor Erzsébet császárnéval és királynénkkal együtt.

Bár mit is szóljon a malcontensek serege ő Felségök fogadtatása lelkes volt, és ez szívből s észből jött meg kellett mutatni, hogy nem igaz az, miszerint a dynasticus érzelem ki van halva az országban — hogy nem igaz az, miszerint az ország jogainak rehabilitatioja elszakadáshoz fog vezetni, hogy nem igaz az miszerint már minden hajók el vannak égetve — és ennél fogva a visszatérés már lehetetlen lévén nincsen egyéb választás csak az élet és halál között. —

Mi természetesebb tehát, hogy Ő felségeik fogadtatására kivált midőn a fejedelem az országnak nemcsak királynéját, hanem egyszersmind a nők minden tekintetben legremekebbikét is bemutatta — nagy számmal sereglettek össze.

Én jelen voltam ily fogadtatáson Jász Berényben nem tudom mi volt meghatóbb a nép lelkesedése e vagy az uralkodó pár királyi leereszkedő népszerűsége.

Nem tűnhetett volna fel szebben a magyar nemzet politikai érettsége — lovagiassága és dynasticus jelleme mint a midőn annyi szenvedés közepette is kész volt a napontai keserűségekre a felséges pár iránti hódolatának és ragaszkodásának érzelmeiben fátyolt borítani.

E körutak alkalmával szembetűnővé akarta a nemzet tenni, és mintegy élénk színben marquirozni, azon ellentétet, mely egy részről ő felségeik személye iránti szeretet és hódolat lelkesedett nyilvánítása — és más részről a kormány férfiak iránt tüntetéssel kimutatott kicsinylés és megvetés érzete közt létezik.

És ezen ellentét egyszersmind tiltakozás — felebezés akart lenni a kormány eljárása ellen a fejedelem személyéhez.

De nem így szerette ezt a kormány. —

A lelkesedés és hódolat nyilvánításait oly színbe tudta öltöztetni, mintha azok az általános megelégedés kifejezései lettek volna; és Ő Felségét környezve még akkor is sikerült nekik kivívni — hogy a hű érzelmű férfiak méltányos kívánatai kedvező fogadtatásban ne részesüljenek. — Tudjuk miként hangzott el, mint pusztaiban a szó lelkes és hazafias aristokratiánk fellépése a pozsonyi petitióval. —

A körút után egy császári kéziratban a kormányzattal legmagasabb megelégedés fejeztetett ki. —

A kormány férfiainak e győzedelme a dynasticus érdekek nagy hátrányára van. Ha a történelem a magyar nemzet hangulatának ez idő szerinti phásissait figyelemmel fogja kísérni — lehetetlen lesz észre nem vennie — hogy azon császári kézirat után a közhangulat igen aggasztó és veszélyes fordulatot vett; eddig a gyűlölség a német kormány ellen volt, és a monarchicus szellemű magyar nemzetben még ki nem aludt dynasticus érzelem, szerette a fejedelmet a kormány gazdálkodásától távol és tiszteletben tartani, ahhoz mint a reménység végső horgonyához kapaszkodni — most már az Ő Felsége személyében helyezett remény is inogni kezd alapjában. —

Ne adja Isten, hogy e rosz terjedjen — és a nemzet az elkeseredés, és a fatalismus karjai közé tereltesék — akkor vége mindennek. —

Ennyire hozták a tanácsadók Ő Felségét — az országot — a birodalmat — mert kétséget nem szenved hogy magyar ország romjain az austriai birodalom is temetkezni fog. — Rosz akarat van e itt — vagy értetlenség? — Mindkettő: ez enmagok iránt, amaz mi irántunk.

Egy lelkes tanácsadónak elfogulatlanoknak kell lenni, és mindég igazságot mondani — nem hízelegni; — ez

az, a mit a fejedelmek leginkább nélkülöznek, megmutatom úgymond Seneca „mi az, a miben a hatalmasak szűkölködnek, és mi az, a mi azoknak hiányzik, kik különben mindennel bírnak? — egy t. i. a ki igazat mond.“

Jó az, ha az uralkodók is forгатják néha a classicusokat, reá akadnak Tacitusra, ki a hízelgést a Fejedelmek és trónok romlásának mondja, *adulatio perpetuum malum principum, quorum opes saepius assentatio, quam hostis evertit* —, reá akadnak Pliniusnak „intésére, hol a kegyenczek az állomásokkal rendelkeznek, a fejedelem utolsó helyen áll, hol a kegyenczek hatalmasok a fejedelem csak játékszer; hol a kegyenczek gazdagok; a fejedelem szegény; hol a kegyenczek urak, a fejedelem rabszolga“ — és gondolkodni fognak! —

III.

1860. Augusztus.

Bach minister azt véli: a rendszer változásával megnyílik pandora szelenczéje — és abból a magyar kérdéssel együtt, több, a birodalmat nem kevésbbé veszélyező kérdések is napfényre kerülnek. —

Hiszek szavának — de azt tartom, hogy e szelencze, valamint a világra nézve nem maradt — úgy Austriára sem maradhat örökké zárva — ki kell azt nyitni előbb utóbb, — és minél későbbben történik, annál mérgesebb lesz tartalma — mely könnyen erőszakkal is rést fog törni magának. —

Az annyira retteget kérdéseknek — tagadhatlanul legveszélyesebbje az, mely a birodalom legkényesebb

oldalából, — nemzetiségeinek különféleségeiből származik. —

Egy állam kormányzata sem igényel annyi óvatosságot, és ildomosságot, mint a heterogen egymásközt könnyen ellenséggé tehető alkatrészekből szövetkezett austriai birodalom. —

Ezen óvatosság és ildom különösen azt hozná magával, hogy a nemzetiségi jog gyakorlatának határai gondos eszéllyel és őszinte becsületességgel állapítassanak meg; ne hogy azok túlterjesztése által a különböző népfajok államokká alakulván, a birodalom egy szétmálló foederatio alakzatát nyerje; — vagy pedig mértékentúli megszorítása folytán a másik végletnek, — a mostani centralistikus képtelen rendszernek essék áldozatul. —

De holvannak a határok?

kijeleli azokat a szerződési törvényeken alapuló historiai jog. —

Nem nehéz kinézni abból, melyik nemzet az, mely magának államiságot követelni feljogosítva van. — A többiek az önfejlést ki nem záró autonomiántúl tovább nem mehetnek. —

Valjon e kényes kérdéssel szemben elég óvatosságot és eszélyességet tanusított-e kormányunk?

A Metternichféle divatból gyalázott rendszer legalább szép ildomossan elaltatta a nemzetiségeket, és e dermedtségükben vélők azt tett amit akart, könnyedén be hozta a német nyelvet, és a német kormányzatot mindenütt, még a lengyeleknél is, a nélkül, hogy nagyon zugolódának. —

Mit tett a mostani kormány? — a mint az 1848 évi törvények tervökbe belé nem illettek, első teendője volt, a nemzetiségeket álmokból felriasztani, és bennök mindenféle ígéretek árán e gyűlölt törvények

és magyarok ellen — szövetségest keresni — emlékezzünk Szent-Tamásra, — a Horvátokra — Hurbanismusra — Axenthe hősködésire. — Izgattak pedig a magyarok ellen, holott épen csak a magyar és német elem szövetségese tarthatja fel a birodalmat — Canning-gel el lehet mondani „a ki még ezt „ sem tudja, azzal szóba sem állok.“

De lássuk tovább: mi következett?

A midőn már e szövetségesekre szükség többé nem volt, megköszönték nekik szolgálatukat, és boldogították a német nyelvvel, cum omnibus accessoriis. —

És a vég eredmény?

Az, hogy a Szerbek — Horvátok — és Románok a rendszernek, sőt birodalomnak nagyobb ellensége mint a magyarok; — hogy Kossúth Lajos invazionális terveinek sikerét reájok alapította, a midőn a dunai Confederatio eszméjével fellépett — hogy a lajthántúli rokon nemzetiségekkel együtt fuják a követ — tömik pandora szelenczéjét. — — —

Igy crólködik az elfogultság teremteni végzetes kérdéseket! — — —

És az őszinte becsületesség?! —

Ez pedig a legfőbb! — Minden kormány — minden állam mely eltér a közerkölcsiség utjairól magában hordja az enyészet magvait. —

Alapigazság marad az mindenkor, hogy csak a becsület utjan szerzett, és a becsület eszközeivel óvott birtoklás ígér tartósságot — nem is bizom ha a távolba nézek — a Napoleoni dicsőségben, sem Viktor Emmanuel szerencsésében — de ráfér a baljóslatom másokra is — — qui vivra verra. —

IV.

1860. Marezius.

Az európai kormányok jelenlegi politikájával, — igen nehéz kibékülni; — 1860-ik évben tavaszkor ki-
ütött Syriában a keresztények üldözése, kiirtása; na-
ponként ezerek gyilkoltattak meg: ennek híre csakha-
mar hozzánk is eljutott; és miután az ott kormányzó
török pasák nemcsak el nem nyomták ezen szerencsét-
len lázongást, sőt annak élesztésére magok — ha nem
is nyilvánosan — de még is segédkezet nyújtani lát-
szattak, elhatározta magát a Francia Császár, azon-
nal sereget küldeni Syriába a keresztények védelmére,
s az öldöklés megszüntetésére, azonban az Angol kor-
mány ezt ellenezte, attól félvén, hogy ha egyszer a
francia ott behelyezi magát, nem fog onnan kijönni,
hanem Syriát elfoglalva tartja, — váltig ígérték a fran-
cziák, hogy azt nem teszik; de a kormányok nem igen
hisznek egymás őszinteségében, gyanus szemmel néz-
nek minden lépésre —

az alkudozások tehát csak is pár hónap múlva
jöttek létre, mialatt szabadon gyilkoltattak a kereszté-
nyek. A francziák végre sereget küldhettek, de úgy
hogy hat hónap múlva onnan minden esetre kivonul-
janak; azon hat hónap lejárt, és noha minden tudósítá-
sok összehangzanak abban, hogy mihelyt a francia
sereg eltávozik, a keresztények elleni mészárlások ismét
elkezdődnek, az angolok még is erőltették a francziá-
knak Syriából való kivonulását — ilyen a kormányok
politikája! —

Oroszország, Europa szemei előtt a legkényelmesebben ül ki egy nemzetet, ül ki egy vallást — ez ellen fölszóllal a civilisált egyetemes diplomacia — a hatalmas Orosz Czár egy büszke „mi közöd hozzá-val“ minden jó tanácsot, és figyelmeztetést vissza utasít, folytatja és pedig fokozott hévvel öldöklő munkáját, és a művelt államoknak nincs fegyverük az emberiség s lélekszabadság védelmére sikra szállani. —

Mind ez ugyan, szorossan véve nem képezi tárgyát jelen korrajzaimnak, azokkal még is összekötésben van; — meg kellett ugyan is említeni a kormányoknak ez idő szerinti gyakorlati, önző és positiv célok után törekvő politikáját, hogy annál jobban meg lehessen itélni a mi diplomatiánk működését, melyre most már, miután a politikának legkérelmlenebb ítészei — az eredmények — is előttünk fekszenek, egy kis pillantást vetni szabad lesz. —

Nézzük tehát az europai diplomacia jelleme és eljárása irányában miként áll a miénk? mindenek előtt van-e bizonyos nagy célja? mint a minőt kitűz

Péter Czár végrendelete

Nagy Fridrik hagyománya

A Napoleonok Cæsarismusa és Franciaország természetes határai. —

Az angolnak világ tengeri uralma. —

Én az Osztrák diplomatiának illetén bizonyos nagy cél felé törekvését sehogy sem tudom észlelni.

Azt látom, hogy diplomatiánk Olaszországban negyedfél század óta nem ment előre és még mindig a páviai ütközet álláspontját foglalja el — megfeszített erővel — s erejét felemészítő áldozattal küzd egy meddő természet ellenes befolyásért a félszigeten, — mely, reá nézve minden inkább, mint jól felfogott érdek; — a 19-ik században fegyver erejével akarja akadályozni

egy nagy nemzet önfejlődési processussát, — még Lombardia elvesztése után is érzélgési politikát űz, s álbecsületből és hiúságból — ragaszkodik egy mételyhez — melytől az okosság már régen szabadulni parancsolt. —

Egyik nagy hazánkfia a magyar földhitelintézet elnöke, kétségkívül legjelesebb férfaink egyike, európai szak Capacitás úgy nyilatkozott: — „ha Austria volna, „ miután már Lombardia úgy is elveszett, Velenczéből „ finaciális kérdést csinálna, minél drágábban eladná „ Olaszországnak, s azon felül szoros szövetségbe lépne „ véle. Ez volna az egészséges politika Olaszország „ irányában, melyben inkább jó szomszédot mint ellen- „ séget kellene keresni.“

Mily igazság, és politikai belátás! — ha Velenczét ingyen oda hagyja Austria, még akkor is csak nyer, és erősebb, hatalmassabb lesz, — a mi politikai befolyását a félszigeten illeti, azt diplomatiai uton inkább, mint fegyverrel lehet feltartani. —

Kormányunk olaszországi politikája sok szóra alig érdemes. —

Nagyobb fontossággal bír az, melyet Németország irányában követ — már itt lehetne kitűzni egy magassabb diplomatikai czélt; — talán létezik is, — meg lehet hogy azért akarták a birodalmat német alapon einheitirozni, hogy az egésszel léphessenek a német Bundba, és az összes hatalom suljával biztosítsák hegemoniájukat. —

A czél ellen nincs kifogásom, de van az eszközök ellen; — ez idő szerint oly népekre, mint a nagy német is, nem csupán nyers hatalom kifejtésével, hanem erkölcsi befolyás, és tekintéllyel is kell hatni. —

És mi eljárás követtetett?

Mindjárt a magyar belháború leküzdése után, midőn a porosz király a német császárságra áhítozott,

és ennek következtében Austriának mozdulni kellett, már első fellépése habozás erélytelenség volt, — alig egy pár előőrsi esatározás után Legedits tábornok vissza hivatott, — és az ügy elintézettnek tekintetett — mely azonban csak elnapoltatott. —

Austria elmulasztá a még könnyű bajt csirájában kiirtani. —

A porosz elárulta, hogy mit akar, elárulta, hogy csak azért fűjja a visszavonulót, mert még nincs eléggé elkészülve; — a nagy diplomatikai cél nyilván volt — látta azt mindenki — csak Austria nem: el volt bízakodva, és ezen elbizakodottságnak óriásinak kellett lenni, mert éppen akkor lépett fel a große leitende politische ideával. —

Következett az absolutismus, és egy a szellemi gyengeség jellegét viselő beteg bel kormányzat. — Ily eszközökkel a német nemzetnél tekintélyt ki vinni nem lehet. —

Az alatt Poroszország rendszeresen működik, és biztossan halad az általa tudva levő cél felé, — alkotmányt ad — hatalmát neveli és tekintélyét. —

És mintha ezt Austria is észrevenné:

újabb időben a Schmerling kormány alatt a birodalom alkotmányos úton próbáltatik regeneraltatni; ezen kíséret elvileg helyes, és különösen a német befolyás előmozdítására ennél szerencséssebb lépés alig történhetett: — meggyőződhetett erről maga Ő Felsége is azon lelkes fogadtatás alkalmával, melyben részesült midőn a német Bund életképes átalakítása céljából — Frankfurtot meglátogató. —

Itt volt az alkalom tenni, azonban Poroszország nem képviseltetése meg akasztott mindent: ilyenkor midőn oly nagyszerű cél van előttünk, a szentírás szavai állanak — „ki nincs vélem ellenem van,“ — a

munkát szabadelvű alkotmányos alapon folytatni, a legnagyobb erélyt kifejteni volt a teendő, daczára és ellenére Poroszországnak — sőt épen azért — nem pedig ettől megijedni. —

Történt pedig semmi, a frankfurti politikai nagy-szerű fellépés egy pusztán költséges utazássá törpült; — ismét játékosdi, — a kormány nem tudta érvényesíteni Fejedelmünk ritka személyes tulajdonait, melyek neki már első fellépésre megszerezték a német nemzet népszerűségét; — és mi volt az eredmény? egy gyönyörűséges fiasco.

Elárulták a német birodalom előtt kormányunk ingadozó politikáját, vagy inkább politikátlanságát, a kiviteli nehézségek legyőzésében képtelenségét, és ezt erélytelenségnek félénkségnek nevezték.

Poroszország tekintélye pedig szemlátomást nyílt; és kérdem, nem e méltán? — egy szavába, egy protestatiojába került a nagy terveket, mint szappany buborékot, léggé változtatni.

Ügyessége még tovább megy; — csakhamar kibékül, Gasteinban, átadja a Júdás csókot — és ime a nagylelkű és lovagias Austria elfelejtván a poroszok magaviseletét az olasz háboru alatt, elfelejtván Napoleon császárnak villafrancai figyelmeztetéseit — határozott ellenségével együtt mennek a német Bund jogai ellen elfoglalni Schlesvig Holsteint, és szerezni gazdag tartományokat fontos kikötőkkel a rivalis Poroszország számára! — nagy érdekléssel olvastam a bécsi Reichsrat vitáit, melyekben ezen eljárás veszélyességére a kormány figyelmeztetve lőn — hasztalan!

Az örökség úgy látszik csak hamar Eris almája lett a jó barátok közt. — Értse, a ki értheti; — mi lesz a tragico — comediának kimenetele, az a jövő mé-

hében van elrejtve — de gyanítom, hogy elvégre is a dupirozottnak szerepét nem a burkus fogja játszani. A politikai láthatár borús — a légmérséklet tikkasztó.

Van még egy harmadik irány, melyben az austriai diplomacia egy bizonyos czélt követhetne, — és ez minket magyarokat leginkább érdekel — a kelet.

Erre nézve a krimi háború alkalmával gondoltuk kitalálni politikánk irányát; de itt sem láttunk egyebet habozásnál, a háládatosság érzete, s ez állam állítólagos érdekeinek követelményei közt. — A politikai mérleg ez utóbbi felé hajlott, — eddig jól van, — a politikának se szíve, se veséje — az állam érdeke mindenek előtt, — még a Fejedelem egyéni háládatossági érzete fölött is.

És mi történt?

Austria sem a nyugati hatalmakkal szorosban nem szövötközött, sem Oroszországgal nem ment, sem neutralitást nem tartott — hanem megszállotta Valachiát, talán azért, hogy az orosz seregnek Balkáni hadműködéseit akadályozza; — talán azért, hogy a keleti kérdés lehető megoldása esetén mindjárt in possessorio legyen. —

Ily szerep egy első rendű nagy hatalomhoz — mint minőnek Austria magát tartja nem illő; annak méltán derogál,

Nyiltan kellett volna szövötközni ide vagy oda.

Akár a nyugattal Oroszország túlterjeszkedési hatalmának véglegessen gátot vetni Lengyelország helyreállításával is: mire a francziát és angolt reá bírni könnyű lett volna.

Akár — ha eljöttek hitte az időt — Oroszországgal a keleti kérdést megoldani, mely esetben a orosz szövetség sem hiányzott volna. — Minden illőbb lett volna mint ama félszerep, mely belekerült annyi

pénzbe, mint egy háború — annyi emberbe, betegség és rossz élelmezés miatt, mint egy nagy ütközet; — engesztelhetetlen ellenséggé tette Oroszországot — meg nem nyerte a nyugati nagy hatalmakat. — Láttuk utánna nem sokára, mint jött ellenünk Franciaország Sardinia segedelmére, és mint vezetett orrunknál fogva az Angol diplomácia még a Francziák az Alpeseken átjöhettek!

A mi pedig magát, keleti politikánknak lényegét és az erkölcsi vívmányt illeti — az épen remarcabilis: — A február 23-iki forradalom, és utánna határozottan ellenséges befolyás Románia hospodári székében. — Ezt nevezik „Politik der freien Hand! —

Vonjuk tehát össze katonai államunk és diplomatiánk vívmányait. —

Egy gyönyörű tartománynak vége. — Poroszország álbarát, Oroszország ellenség — a nyugati nagy hatalmak előtt tekintélyünk fagy ponton alól — az oly közel érdeklő keleti politikának „Schach dem König.“ —

És így lesz Austria lassankint európai bűnbakká — melyel boldog boldogtalan paczkázhatni vél. —

És mi ennek az oka? mindig csak ugyan az:

Austria sorsát vezető állam férfainak gyengesége, kik a birodalom — általuk teremtett — nehéz helyzetének magaslátán nem állanak; és mint olyanok, kik néha néha még is gondolkodnak rendszerük gyarlósága felett, nem bíznak magokban — és az önfenntartás örökös gondjai által megbénítva szeretnék épületük támogatására még a külpolitikát is segítségül venni, — de más részről szeretnék hatalmukat is kimutatni mintegy saját igazolásukra. — Innen az örökös habozás az erély és erélytelenség közt; bámulatos vegyüléke az elbizakodásnak és féltékenységnek.

А КАМЕНЬ

ТОРТЕНЕЛМНЕС

1867. Deczember.

Hazánk nemzeti és alkotmányos fejlődését, küzdelmeit állam életéért híven leírva olvassuk Horváth Mihály „25 év Magyarország történelméből 1823 — 1848“ című remek történelmi könyvében. —

E küzdelmek 1848 évben céljukat elérték; — ez évi törvények egy békés átalakulást hajtottak végre, mely Magyarország életének forduló pontját képezi. —

Ez előtt bár mennyire szerettük is a civilisált nemzetet negélyezni, bár mennyire szerettünk is az irott malasztú szép törvények árnya alatt önállásunk csalóka reményében elmerengni, és azzal mások előtt kérkedni voltaképen sem kultur állam, sem független nem voltunk. —

A nemzet egy kasta, — a nép hűbéri rendszer alatt, — a kormányforma rendi alkotmány vala; — azon chinai falak — melyeket mint önállásunk jelvényét — szivessen láttunk — elzártak az államok nagy családjától, — hol nevünk alig ösmerve volt — a közforgalom, ipar, kereskedés tökéletes pangásban — nemzetünk áléltságban, tespedésben senyvedett. —

1848 után a törvény előtti egyenlőség és általános egyenjogúság nagy elve életet nyert; — a nemzeti jog és függetlenség a parlamenti kormány alkotmányos

garantiáinak védbástyái mögé helyeztetett; — leomol-
ván a válaszfalak, az ipar, kereskedés s munka is bi-
lincseitől felszabadúlt, és Magyarország a már már vé-
szes dermedtségből magát kiragadva, a nyugathoz szító
historiai hajlamához híven a polgárisult modern álla-
mok sorába lépett. —

Leírhatatlan volt a közörmű ily szerencsés fordulat
fölött. —

Mindenki a nemzeti nagyság és egyéni jólét szebb
jövőjének nézett elébe — melyek a választott alapok
mellett a legélénkebb színben tűntek fel. —

És méltán; — eszélyesség — politikai ildom meg-
termé vala gyümölcseit; — de fájdalom, a vívmányo-
kat rosszul tudtuk felhasználni. —

Az 1848 évi törvényeknek, — miután ez is csak
emberi mű — minden kitünőségei mellett — van egy
tagadhatatlan rossz oldala — és ez az: hogy az alkotásakor
uralgott izgatottság s zilált felfogás jellegét hordják
magukon; — és mi, a helyett — hogy ama törvényeknek
a forradalmi áramlat kényszerűsége alatt kierőszakolt
tétéleit mérsékeljük, és a tarthatóság mértékéig vissza
vezettük volna, a szenvedélyek veszedelmes hullámai
közt mindig tovább és tovább hajtottunk, méglen a
hajótörést kikerülni többé nem lehetett. —

Ha mi azon törvények szellemében, melyek az
Osztrák birodalommal fenálló kapesokat bizonyára nem
tágitani, sőt az által, hogy a birodalombeli többi nem-
zetekkel közös érdek és közösügy ünepegyesszen
elismertetik és hangsúlyoztatik — még szorosabba ösz-
szefűzni kívánták, — ha mondom híven ama törvények
szelleméhez az időben a mikor a felséges dynastia
a Lajthántúl zavargó forradalmi megtámadtatásoknak
kitéve volt — nem csak a fejedelem iránti hűségtől
vezéreltetve, hanem kiindúlva egyszersmind a józan

politika számításából is — mint ezt több lelkes hazafiak, köztük gr. Széchenyi István közlekedési és Deák Ferencz igazságügyi ministerek akarták — mint a trón és birodalom megmentői ismét föllépünk — mi másképp fejlődik minden. —

Nehezen csalódom hitemben: hogy akkor V Ferdinánd jóságos és a magyarokat szerető királyunk Budán székelve várta volna be a szenvedély hullámok lecsilapulását, és nemzetünk e lovagias fellépése, valamint egész Europa elismerésével találkozott, úgy a fejedelmi hála jótéteményeivel is viszonztatott és bizonyosan elnémultak volna azon elfogult vagy ellenséges nagybefolyású férfiak — kik az idézett törvények ellen már keletkezésükkor conspiráltak, és szentesítőket is csupán azon rossz indulatú hátsó gondolattal tanácsolták, hogy valósággá soha ne váljanak, s a legközelebbi kedvező alkalommal erőszakkal is megsemmisitessenek. —

Ez azonban másképen történt.

Midőn Károly Albert Szárd király a birodalom olasz tartományait fegyverrel megtámadta, és ő felsége a magyar király a birodalom területi épségének megmentésére a *pragmatica sanctio* alapján a magyar országgyűléstől katonát és megfelelő költséget kért, — gróf Battyányi Lajos ministeriuma azt készségesen felajánlá, és ez ajánlatot az országgyűlésen is keresztül vinni megigéré; Christen titkár mint futár, e hírrel Bécsben, hol éppen az udvarnak Insbruckba leendő átköltözésével foglalkoztak, a felséges uralkodó ház tagjait igen örvendetessen lepte meg, — és tény hogy annak következtében a Tyrolba költözködés terve felhagyatott, s elhatároztatott Budára lejönni.

De a ministerium hazafias és bölcs megállapodása az országgyűlés jóváhagyása alá terjesztetik, és ime a

szóvivő pénzügyér Kossúth Lajos a ministeri tanács megállapodása ellenére oda viszi a dolgot, hogy a kért segély csak is feltételekhez kötve és oly módon szavaztatott meg, hogy annak a kitűzött célra fordítása lehetetlenné vált, a mi a meg nem szavazással csakugyan egyértelmű volt. —

Az udvar így megesalatra jogos és méltányos várakozásában a Budára átköltözés eszméjével végképen felhagyott;

Radeczky segítség nélkül is győzött, — és Magyar ország megszegve a többi tartományok irányában tartozó közös és kölcsönös védelmi kötelezettségét a *pragmatica sanctio* határain magát túl tette és forradalmi térre lépett. —

Az országgyűlés nagy többsége távol volt ezt; — akarni és mégis megtörtént; — tiszta szándéku legjelesebb hazánkfiai tájékozatlan halgattak, — az idő meglepi őket, — s csakhamar túlszárnyalja — Lamberg gróf gyáva meggyilkoltatása undorral tölti el, — a csőcselék rendezett tüntetései megfélemlitik, — a tér kisiklik alólok; — — ők nem forradalmárok, nem lesznek soha sem, — azok lenni nem tudnak, — a felszínre került fanatikusok pedig égetik hajójukat — — — .

Eszélyesség — politikai ildom egyrésztől, másrésztől politikai bátorság hol vala a te országod!! —

Híába keresünk egy Lanjuinaist, ki midőn a Jakobinusok pisztolya mellére szegeztetett behunyta szemeit, és úgy folytatta az uralgó szenvedélyek ellen dörgő, és hazafiui mérsékletre intő beszédét; — a nemes bátorság e tényére szégyenülve huzódott vissza a gyilkos fegyver — — —

Lépésről lépésre, polgárháborúba ment, vagy sodortatott a nemzet; — önhibájából e, avagy a *reactio* bűne miatt, — vagy talán mindkét okból? — — —

Sok bűn és hiba követetett el itt is ott is míg a végletekig jöttünk; minden felől a polgárháboru malmára hajatott a víz, szükségük is volt erre, mert a magyar már keleti természete szerint is sokkal indolensebb, sem hogy tüzetesen forradalmár legyen. —

Tudjuk az april 14-ki detronisatio, — excidat illa dies ævo — a midőn a debreczeni országgyűlési értekezleten szóba hozatott, mily hidegen fogadtatott; — ellene Kazinczy Gábor és Nyáry Pál erélyessen nyilatkoztak; — egy értelemben vélők Almásy Pál, gróf Battyányi Kázmér — Gorove István s lehet mondani a képviselők nagyobb része roszallotta a lépést, nincs kétség benne ha szavazatra bocsájtatik a kérdés, az kisebbségben marad — azonban a ki Martyr lenni nem akart, annak a mesterségesen fellázított kedélyekkel szemben hallgatni kellett. — Kossúth kezét nyakára téve bizonyos jelentőségű mozdulattal intett Kazinczynak mintegy tudtára adandó, mi sors vár azokra, kik netán merész ellenzékét képezni akarnának. —

Igy voltak hangolva a nemzet képviselői, midőn a detronisatio a templomban tartott Országgyűlésen kimondatott, jóllehet mindenki tudta, hogy az egyedüli szónok Kossúth Lajos által indítványának támogatásúl felhozott érvek a valósággal ellenkeznek, — hogy azon europai Congressus, melyben Magyarországot, mint független államot akarta szerepeltetni — a képzelet országában volt, — hogy Palmerston és Drouin de Lhuys valamint a törvényei mellett küzdő Magyar nemzettel különösen rokonszenveztek, úgy az elszakadó Magyarországról tudni mit sem akartak, sőt roszalták az oly szándéklatot, s kijelentették, hogy az ausztriai birodalom feloszlását ők sem engedendik, sőt gyengítését sem látják szivessen, és ez érdemben mind Pulszky mind

Teleky egész nyíltsággal és határozottsággal értesítettek, kik ismét erről Kossúthot kételyben, nem hagyták; — hogy a monarchicus érzelmű nép a detronisatiót nem óhajtja — a vagyon és értelem képviselői ellene vannak — vitéz, katonáinak; — tábornokainak nagy többsége nem helyesli, tudjuk a hős Bem is miként nyilatkozott e politikai bűnről, s egyszersmind hibáról. — Az ország képviselői leverve hagyták el az egyházat. — Mi volt Kossúth Lajos szándéka! hitte e, hogy e bal lépéssel az országot megmentendi? ha hitte; mit mondjunk politikai belátásáról ha nem hitte; mit mondjunk politikai becsületességéről? vagy talán, mint valódi forradalmár a kétségbe esés harczáig akarta compromitálni a nemzetet? vagy éppen — a miről susogtak a potenczirozot női hiúság képzeletei a bíbor és korona álmok képletein gyönyörködtek? — — nem tudom — — de hadjuk ezt — elég az azon a mi történt megtörtént — Magyarország sorsa volt, hogy ne elégedjék meg egy vértelen szerencsés átalakulási forradalommal, néki polgárháború és vér kellett; — ez volt bőven! folyt a legnemesebb — özönben, — de lakolt is érette a nemzet, és állotta a szenvedések tűzpróbáját, miszerint vesszen, ha arra való; vagy phónixként kiújulva emelkedjék fel tartós életre — ha életképes. —

Én azt tartom, hogy egy nemzet — mely a harcban annyi erőteljességet, szerencsétlenségben elcsüggedés nélküli ildomos béketúrést tanúsított, mely nemzeti nyelvéhez s létéhez oly szívosan ragaszkodik, — a tudományokat műveli, s általában a szellemi téren minden akadályok legyőzésével oly életre való és eredménydús mozgékonyt képes kifejteni — el nem veszhet, mert a szorgalom és tevékenység élet, — a henyeség és tespedés egyértelmű az enyészettel, — a halállal. —

Jött a győztesek korszaka. —

Láttuk, hogy ezek hasonló politikai bünt és hibát követtek el, mint mi, — épen úgy a forradalom és felforgatás terére állottak, mint mi, — és épen úgy bosszúlta meg magát e hiba náluk, mint mi nálunk. —

A par excellence szuronyokra épített, állam első tűzpróbája — Olasz-Francia háború, — csak hamar kimutatta a talapzatok ingóságát; — — a kudarcok mellett az olaszországi magyar legio szervezése és a Lussin piccoloi kikötés nem csekély indító okok voltak a villa-francai béke megkötésére. —

Magenta és solferino az első csapás, a szép Lombardia az első áldozat de egyszersmind az első komoly intés is. —

III Napoleon Császár — fejedelmünknek hasznos felvilágításokat adott, — figyelmeztette miképen vált Magyarország — mert a *diversiora* alkalmas *strategicus* pont — minden külellenség természetes szövetségességévé. —

Ő Felsége tüstént megértette a helyzetet. —

A centralista absolut ministerium elbocsájtatott. —

Gróf Agenor Goluchovski lengyel szeretetre méltó derék aristocrata hivatik az ügyek élére. Ő Felsége parancsára a magyar államférfiakkal megerősített birodalmi tanács (*verftächter Reichsrath*) a loyaltás őszinteségével constatirozza a fennálló rendszer tarthatlanságát. —

Nagy tehetségű hazánkfiaink állambölcséségük és parlamentarizmusuk által tündökölnék e tanácskozásoknál; — ez iránt csak egy a hang és általános az elismerés; — annyi erkölcsi lealáztatás után nem mondhatom — mily fölötte jól esett osztozni azon lelkes fér-

fiak dicsőségében!... ez volt első örömünk; a felvirradás hajnal sugára egy szebb jövőhöz!!

A megerősített birodalmi tanács működése kétségen kívül historiai fontossággal bír, — az vala az első nyilvános alkalom — melyen a fennálló politika bonczkés alá vétethetett és elítéltetett. — Kettő jött érvényre:

hogy Magyarország törvényes jogainak helyreállítása mellett pacificatioja okvetetlen szükség, és

hogy ezentúl a birodalom népei csak is alkotmányosan kormányozhatók. —

Reánk nézve pedig az első tényleges következmény lón:

hogy a magyar királyi udvari kanczellária, — a m. k. helytartótanács — nemzeti nyelvünk, — administratív önkormányzatunk — minden a miután a nyomtatás idejében sóvárgott lelkünk — vissza álitatott, — a megyékbe népszerű hazafias érzelmű főispánok küldettek; gróf Teleky László ki Szász ország ministerének szívességéből Josephstadi fogoly lett — ő felségének kegyteljes személyes fogadtatása mellett szabadon bocsájtatott, s hazájának vissza adatott. —

E becsületes tiszta lelkű rajongó honfi, szeplőtlen Antique jellem, nem sokára követte végzetteljes halálban, mint a lovagiassági, és hazafiui aggály nemes áldozata, a nagy gróf Szécsényi Istvánt, kit életében méltányolni és megérteni nem akart, kinek emlékét azonban a tisztelet és szeretet legmeghatóbb cultussával gyászolta a későn hálás és bűnbánó nemzet. — A tüntetések egymást követték.

A nyert Concessiók, — melyekért a nemzet 1857-ben a pozsonyi petitio válaszaul lelkesedni tudott volna a historiái „már késő“ befolyása alatt hidegen fogadtattak.

Csak hamar észrevehették az új kormány férfiai, hogy azon elvek, melyeknek alapján a hazát törvényes jogai élvezetébe vissza vezethetni hitték — a tért egészen elvesztették.

Az esztergami nagy értekezlet, és lehet mondani az összes sajtó az 1848 évi törvények vissza állítása mellett nyilatkoztak; ez volt az ország közvéleménye.

A jogfolytonosság kimondatott. — Az agitatio elkezdődött: Jelszó volt: „1848 és Deák Ferencz;” — ennek keretébe minden párt árnyalat be illett, — a kormányt kivéve melynek sem kijelentett végeztelje, sem hive, sem pártja nem volt. — Gróf Apponyi György országbiró Bécsből Pestre leérkezvén az oly erélyessen nyilvánuló közvéleménynek hódolni kénytelen volt. — Az udvari kancellária a megye szervezését kezdeményezte, — és a megyék a kormány főispánjai vezetése alatt az 1848 szerint alakultak, az akkori bizottmányokat vissza helyezték, a meghaltak és kiléptettek helyeinek kiegészítése mellett; — „halottnak” tartatott mindenik ki a leélt törvénytelen rendszer alatt bár mely közszolgálatot viselt; — a tüntetések egész sorával találkozunk, — itt komolyakkal: — Pest megyének adó megtagadási hazafiui experimentuma szomoruan bosszúlya meg magát; — ott mulatságosakkal: a sok szó, és a szózat éneklő táblabírák fénykora diszlik.

Nem csoda, hogy az oly sokáig és oly lealázó módon elnyomott nemzetnek öntudatos felébredése, az elfojtott bosszú érzelmek zajos kifakadásaiban nyilatkozott; — de a közben a nyilvános közrend valamely érzékenyebb módon soha meg nem zavartatott; — és ez, a nemzet józan komolyságának elismeréseül feljegyezve marad. —

Ez alatt Bécsben az események folynak és nevezetes változások történnek. —

Goluchovsky gróf vissza, és helyébe az 1848 évi frankfurti működéséről ösméretes, alkotmányos érületű lovag Schmerling lépett

E változásnál egyik főtényező a magyar fő kanzellár volt. — b. Vay Miklós óhajtotta a birodalom másik felének is alkotmányos átalakítását, hogy abban saját alkotmányunkra nézve is garanciát találjon; — de csak hamar volt alkalma meg bánni pártolását, — mert Schmerling — kit magyar befolyás emelt fel — e barátságot azzal hálálta meg, hogy e befolyást tette tönkre, és Vayt megbuktatta.

Goluchovsky működése — sokkal rövidebb ideig tartott, sem hogy azt politikailag megítélni lehetne; úgy látszik a merev centralisatióknak híve nem volt, és a nélkül hogy foederalista legyen, a birodalom népeinek a legszélesebb autonómiát óhajtotta. — A magyarok eránt meleg rokonszenvet mutatott. —

A Times azon adomát közli róla — hogy a Jász-kunok kapitányát azzal biztatta; — majd igyekezni fog hogy hosszas szolgálatai elismerésül mielőbb örnagygyá kineveztessek. —

Ezen élez, — mely eredetét a bécsi nemesi Casinónak köszöni — nem történt dolog; — bizonyosan tudom, hogy nevezett gróf az óskunfaj szokasairól és eredetiségéről, s általában a magyar nép jellemről nagy érdekléssel és talpra esetten, sőt meglepő helyismerettel is beszélgetett. —

Schmerling lovag nem sokára hagyta kételyben politikai vallására nézve a birodalom népeit.

Az októberi diplomával később a februári patenssel bizonyos alkotmányféle alapra fektette ugyan a birodalom létét -- de specificus német létére a cen-

tralisatio elvétől és a német elem uralmától különválni nem tudott, — és követelte, hogy a magyar szent korona országai a birodalom örökös tartományai-
val együtt a birodalmi tanácsban (Reichsrath) gyakorolják a törvényhozás jogát s köteleességét. —

Ez a große leitende politische idée-nak alkotmányos alakú folytatása volt — kevesebb logikával.

A mit az absolut kormány korlátlan hatalmának minden eszközeivel keresztül vinni nem sikerült, azt az alkotmányosság varázs vesszejével egy csapásra gondolták megtehetni; — azt várták, hogy nemzetünk törvényes önállásáról és a pragmatica sanctio két oldalú kötvényén alapuló jogairól egyszerűen le fog mondani, egy oly alkotmányért, mely törvényhozó testének még annyi hatalmat sem adott, hogy elnökeit maga választhassa, és a mely a ministeri felelőségnek, — ezen a valódi constitutionalismus nélkülözhetlen biztosítékának — még csak elvét sem ismerte el. —

Ennyi elfogultság oly kétségenkívül jeles főnél, mint Schmerling!! —

Lehet-e tehát csodálkozni! hogy az 1861-iki országgyűlés, — melynek jellemző vonása — hogy abban a kormány sem képviselve nem volt sem egy árva szavazatkával nem rendelkezett — a midőn a birodalmi tanácsban részvételre s követeknek oda küldésére felszólíttatott, törvényes jogainak és független állásának ezen nyilván való tagadása ellenében, hazánkfia Deák Ferencz után indulva — a merev törvényesség bástyái mögé vonult — és a personalis uniót s az 1848 évi törvények tökéletes vissza állítását követelte. —

E két merev álláspont egymással összeférhetlen volt — a mi nem hajlítható, annak törni kellett. —

Váradi Gábornak határozati javaslata kedvező ürügyül felhasználott azon országgyűlésnek elosztatá-

sára, mely a történelemben mint hazánknak egyik legjelesebb törvényhozása fog helyet foglalni, már csak azon okon is, mivel őszinte, méltóságteljesen loyális feliratában Magyarország törvényes közjogát oly félre magyarázhatlan tisztaságban tüntette fel, hogy azt csak a rossz akarat, vagy a legnagyobb elfogultság vonhatja kétségbe. —

A szokatlan hosszúra terjedt felirati vitákat és a dialectia oly sok szóvirágaival élénkitett itt ott heves — néhol el is maradhatott recriminatiokat vegye — a különben is bőbeszédű nemzetünktől — rossz néven az, ki a 18 év szenvedéseit nem ismeri. —

Az 1790 országgyűlés vitái sokkal hevesebbek voltak. —

De ha a felszabadult nemzet annyi év keservei visszatorlásául, csak is a rajta elkövetett törvénytelenségeknek és méltatlanságoknak a világ előtti feltáráásával s elítélésével vesz magának elégtételt — azt hiszem az nem szenvedélyességre, nem bosszúállásra, hanem inkább mérsékletre, engesztelődésre mutat. —

Hogy az országgyűlés a szoros legismus terén maradva, a változhatlan viszonyokkal az állambölcse ség követelményei szerint megalkudni nem tudott, annak nem ő, hanem a kormány volt oka; — mert tőle kivihetetlent kívánt. — Fixa ideával — minő birodalom akár alkotmányos, akár absolut centralisatioja: — józanon még csak szóba állani sem lehetett. —

Ezen országgyűlésnek — melyel kialkudni nem volt lehetlenség — könnyelmű s meggondolatlan felosztatása ismét egy új provisoriumba vezette az országot, és a birodalmat. —

Báró Vay Miklós főkancellár, a szeretetre méltó finom államférfu — ki iránt ő felsége a legnagyobb személyes kegyességgel viseltetik — e politikai vissza-

esésnek — egy újabb sajnálatos kísérletnek áldozatul esett; — vele alkanczellár Szógyényi László — udv. tanácsos Zsedényi Eduárd — országbiró gróf Apponyi György — a m. k. htótanács főnökei: tárnok Majláth György — htótanácsi alelnök b. Sennyey Pál s többen vissza léptek. —

Ő felségének a nehéz körülmények közt szerencsés választása gróf Forgách Antalra mint főkanczellárra esett. —

A m. k. htó tanács élére pedig gróf Pálffy Mór ritka hűség s katonai erély állítatott, mint a szigor és kivételes állapot képviselője. —

Gróf Forgách különösen a megyei közegek részéről a kormány irányában elfoglalt álláspont következtében tökéletes anarchiát vett által.

Első gondja volt az országban mindenek előtt rendet behozni, a mi neki organisationális műveletei által, bámulatos gyorsasággal s ritka szerencsével sikerült is; az eldobott czitromok jobb része elővétetett.

Mint dynasticus érzelmü jó hazafi és tapintatteljes államférfü átlátván azt, hogy a magyar országgali feszült helyzet mind ennek, mind az uralkodó háznak előbb utóbb vést hozó leend, — politikai feladatául tűzte ki magának a kiegyezkedés művét lehető képen elősegíteni, s az arra való hajlamot megérlelni. —

Inspirált, nem inspirált tollak hirlapokban — röpiratokban a kiegyezkedés kérdését szabadon s alaposan tárgyalták.

Maga a kormány, vagy legalább Magyarország főkormányzója is azt hitte, hogy tétlenül maradni nem szabad és igyekezett közvetlen is — egy kiegyezkedési pártot alakítani; — a megyei főispánok bizalmas felhívást kaptak e célra aláírások gyűjtése által szerezni híveket; a programm volt:

Az ország teljes integritása, — a közös ügyek — minőnek a külügy — külkereskedés — birodalmi financia — és véderő jeleztetett — elismerése és a közös tárgyalási módnak törvényhozási meg állapítása — koronázás. — A Reichsrath birodalmi tanács-szó gondosan kerültetett.

A jó akarat nem hiányzott — de ezen Magyarországnban ép úgy szokatlan, mint inpracticus pártszerzési mód csak igen csekély eredményre vezetett — aláírók jelentékeny számban nem találkoztak — és sokan nevök alá tették „mint Deák Ferencz elveinek vallói.“

Mind e szellemi munkásság — e mozgékonyság még is egészséges magot vetett el, mely a nemzet józanságában és minden jóra termékeny erkölcsi talaján meg is fogamzott. —

Magyarországnak érdek közössége Austriával, és ennél fogva a kiegyezkedés kívánatos volta a gondolkodó nagy többség által elismertetett; daczára, hogy Kossúth és az általa vezetett emigratio hivei az elszakadás mellett aknáztak, szervezkedtek, agitáltak, tüntettek, proclamatiókkal felléptek, de mindezekkel mélyebb rokonszenvre nem találtak; — sőt azon összeesküvés melynek következtében Almássy, Nedeczky és Asbóth mint főök elfogatattak, sem vezetett egy ephemer nagyobb szerü Sensation kívül egyébre, minthogy bizonyos túlbuzgó nagy urnak alkalmat adott enmagával elégedettnek lenni és magának érdemül tulajdonítani, hogy a dynastiát meg mentette. —

A *pragmatica sanctio* — és az 1848 évi törvények alkotmányos revisiója nyiltan és hallgatag általánosan elfogadtatott. —

Ez már magában nagy előhaladás volt a czél felé, — valóságos elvi győzelem; — de a részletezést,

formulázást eltalálni járt nagy nehézséggel, mivel a specificus 1861 ki párt teljes passivitásba vonult vissza és mély halgatásba burkolódzott, — a bécsi sajtó pedig ez eszme harc fejlődését — melynek barátja nem volt elősegíteni nem igyekezett sőt örömét találta mulatságos államjogi teoriáknak tudós Lustkandlirozásában.

Csak egyben vala minden szinezetűek közt megállapodás, hogy a birodalmi tanácsba bemenni az ország nem fog.

De Bécsben épen az ellenkezőt követelték, minden mesterkedés, és törekvés oda volt irányozva, hogy a birodalom összes nemzetei a Reichsrathba bevonassanak; próbálták Erdélyben — de csak félig sikerült, — a magyar elem Hajnald Lajos erdélyi püspök hazafias felszólalása folytán magát vissza huzta; —

próbálták Horvátországban, — de ott épen nem sikerült; —

Magyarországban próbálni sem merészelték. —

Az állam minister haragjában a „Verwirfung“ híressé vált annyi vihart okozott teoriájával lepte meg a világot; Magyarországnak mindinkább aggasztóbb alakot öltött passivitására pedig az elbizakodott „Wir fñnnen warten“-el válaszolt. —

Soha sem volt kormányférfiúnak nehezebb állása mint gróf Forgáché. —

Bécsben azon dolgoztak, hogy a m. udv. kancelláriát lassanként és észrevétlenül az állam ministerium uszályvivőjévé és mintegy annak szakosztályává csempésszék, — e törekvések az udv. kancellária részéről a legnagyobb határozottsággal s néha kiméletlenül is vissza utasítottak, — innen a gyakori s éles surlódás az állam ministerrel — és ennek ellenséges indulata a főkancellár iránt. —

Bécsben sürgették, hogy lépések tétessenek Magyarországnak a birodalmi tanácsban leendő képvisel-tetése végett; gróf Forgách, ki az uralgó közvéleményt jól ismerte, e kivánalmat úgy is mint kivihetetlen, úgy is mint politikai törekvésével ellenkezőt nem tel-jesítette; e miatt ott fenn erélytelennek, ha-bozónak, határozatlannak tartatott — itt lenn ellenkedéssel találkozott. —

Működése folytonos küzdelem volt részint nyiltan, részint alattomos áskálódások ellen, melyek még oly oldalról is felmerültek a honnan különben (Budáról) collegialis támogatásra joga volt számítani. —

Miglen hosszabb betegeskedését felhasználva a Reichsrath párt felül kerekedvén magának egy enge-dékenyebb magyar fő kancellárt keresett, s azt gróf Zichy Hermann személyében fel is találni vélte. —

Gróf Forgách Antal elbocsájtott. —

Ez események közben nem hiányzottak a piczi nagyravágyók mulatságos vakandok túrásai sem. —

Egy bécsi lapban következőket olvasunk:

„ Egy magyarországban a Bachkorszakból isme-
„ retes magas állású egyéniség az államminister úrnál
„ tisztelkedvén, a többi között előhozta, mennyi jó és
„ felhasználható elem van szerte szórva az országban,
„ melyeket erélyes kezek összeszedni és érvényesíteni
„ tudnának, a mire gróf Forgáchnál mind a tevékeny-
„ ség, mind a bátorság hiányzik sat. — legtöbbit vol-
„ na pedig képes tenni a cath. papság, melynek be-
„ folyása a népre igen nagy; — szükséges volna azon-
„ ban, hogy a beteges és éltés Érsek primás az ilye-
„ tény actióval járó gondoktól felmentetnék és mellé-
„ je érseki coadjutornak egy tevékeny értelmes és jó
„ érzésű férfiú adatnék, ilyenül ajánlja ő D. J. urat —
„ ki sat. itt következnek a dicséretnek, mint ez szo-

„ kásban van; más nap reá ugyanazon ministernél lá-
„ togatást tesz az ajánlatba hozott egyházférfiúi és elő-
„ adván mennyi jó és használható elem van szerte
„ szórva az országban sat. épen úgy, mint fennebb
„ olvastuk, és ajánlja a jelenlegi erélytelen fő kan-
„ czellár helyébe A. A. urat, azt t. i. a ki őtet előtte
„ való napon primatiális coadjutornak proponálta; —
„ az államminister egész komolysággal kihallgatván
„ a hévvel beszélő férfiút, a midőn ez dicséreteit be-
„ végezte mosolyogva kérdé tőle: főtisztelendőséged
„ bizonyossan emlékezik a szent irás ezen szavaira —
„ et diviserunt vestimenta eius? — miként érti ezt
„ Excelentiád hebegé a megzavarodott egyházférfiú:
„ No mivel tegnap épen hasonló szavakban ajánlta
„ Méltóságodat azon úr, kit ma ön Kanczelláruł óhajt; —
„ ezzel az audientiának vége lett; — de sem az egyik
„ kanczellárnak, sem a másik Coadjutornak ki nem
„ nevezettek — Si non e vero, e ben trovato — azon-
„ ban azt mondják, hogy igaz.“

Történtek több nemű ajánlatok még oly értelem-
ben is, hogy a nem magyar nemzetiségek által melyek
könnyebben meg nyerhetők — gyakoroltassék pressio a
magyar nemzetiségre — hogy ez utóbbi látván a veszélyt
mely reá isoláltságában jöhetne — nagyobb engedékeny-
ségre s a német elemmel szorosabb szövötkezésre bírassék.

Mind e tervezgetések czélra nem vezettek.

Az államminister elvégre is meggyőződvn, hogy
a borús horizon mellett a kivárás politikájához elég
ideje csakugyan nem marad, más részről pedig a Reichs-
ráthi vitáknak reá nézve épen nem kedvező lefolyása
által a benne helyezett bizodalmat a legfelsőbb körök-
ben is megingatva látván, igen óhajtott volna maga
részéről is Magyarországgal valami módon kiegyez-
kedni; — és az iniciatívát meg is tette az által,

hogy a februári patens centralisáló elvétől egészen eltérő szűkebb és bővebb birodalmi tanács felállításának eszméjével fellépett, és csak azt követelte, hogy a magyar korona országai csak is a Lajthán túli tartományokkal közös ügyeik elintézése végett vegyenek részt a birodalmi tanácsban.

Ez lett volna az osztrák felfogás szerint a közös ügyek közös elintézésének módja. —

Kétséget nem szenved, hogy e lépésnek meg volt a maga politikai jelentősége és Schmerling bizonyosan az alkudozás terén még tovább is megy — ha sikerül neki a Deák párttal — melyhez egyedül viseltetett bizodalommal — magát érintkezésbe tenni; szerencsétlenségére azonban eddig folytatott politikája őt annyira népszerűtlenné tette Magyarországon, és nevét az egységesítés eszméjével annyira azonosította, hogy az óhajtott, érintkezés majdnem legyőzhetlen akadályokkal volt összekötve. —

Nem vezetett eredményre azon kísérlet sem — mely Deák Ferencz és Schmerling közt személyes találkozást létre hozni kívánt — jóllehet ez utóbbi, nagy hazánkfia eránti különös tiszteletének meleg kifejezése mellett határozottan nyilatkozott, hogy kész Deák Ferencz elibe a fél utat bár hová is megtenni. —

De a nálunk minden lépést gyanúsítani szerető közönségtőlí félelem és azon óvatosság, melyel ily körülmények közt a pártvezéreknek tagadhatatlanul élni kell — a két jeles államfiérfiúnak igen érdekessé vállandott összejövételét — melyben egymást alkalmasint megértették volna — megghiusítá. —

Nem sokára reá az aristocratia pártja — melynek hatását és befolyását az államminister úgy látszik egy kissé becsmérelte — került felszínre. —

Schmerling lovag ki még előtte való napon az udvarnál legelőzékenyebben fogadtatott — más nap reggel nagy meglepetésére olvasta a Wiener Zeitungban, hogy saját kérelmére legkegyelmesebben felmentetett. — Helyébe gr. Beleredi lett államminister és mellette gróf Eszterházy Mór egyik legkitünőbb diplomatánknak adatott nagyobb befolyás. —

E változás maga után vonta gróf Zichy Hermannek — ki famosus toastján kívül nevezetesebb életjelt alig adott magáról — és gróf Pálffy Mórnak lelépteését is. —

Utánnok Majláth György fő kancellár és báró Sennyey Pál Tárnok vették által Magyarország kormányát; ez utóbbi a m. k. Helytartótanácsnak Bartal Györgyöt az 1861-iki országgyűlésen tündöklő tehetségével feltűnt képviselőt és gróf Zichy Nándort, egyik mindenesetre legjelesebb, és legképelesebb aristocratánkat nyerte meg. —

Ez idő óta, ki e férfiakat ismerte, többé azon nem kétségeskedhetett — hogy Magyarország törvényes közbjoga érvényre fog emeltetni. —

E valóban ép oly nagy tehetségű államférfiak, mint jó hazafiak Deák Ferencz epochalis húsvéti czikke után a legdicséretesebb kitartással és önfeláldozással képezték azon aranyhidat, melyen át a magyar szent korona nemzetei a törvényes függetlenség és alkotmányos lét normalis állásába eljuthattak. —

Ő felsége 1-ső Ferencz József Erzsébet felséges királynénkkal a nemzet ezen imádott jó Geniussával — ki a magyarok iránti rokonszenvét azon legfelségesebb ténnyel is kimutatta, hogy anyanyelvünket, oly gyönyörűen és ritka correctséggel beszélni megtanulta — ős Buda várát hosszabb ideig szerencsétlétvén — önmaga vette kezébe az alkudozás fonalait. —

A fejedelemnek nemzetünk iránti rokonszenve, jó akarata, ritka elme éle felfogásának magasztossága mindenkinek imponált, mindenkit lekötelezett. —

A kiegyezkedési alapok csakhamar megtaláltattak és formuláztattak. —

hátra volt még, hogy az ország bizalmi férfiainak ténye, a törvényes képviselők által is helyben hagyassék. —

Az 1865-iki országgyűlés trónbeszédének tartalma annak lelkesedett fogadtatása a nemzet forró vágyának sikerülését bizonyos kilátásba helyezték. —

Az országgyűlés többségének államférfúi bölcs mérséklete fokozta a jogosult reményeket; és már a közönség a kiegyezkedés művét mintegy bevégzett ténynek tekintvén — inkább azzal foglalkozott milyen ministerium fogja a beczikkélyezést az országgyűlésen kivinni. —

Szó volt egy Majláth — Sennyey, — egy gróf Andrassy Gyula és egy coalitionalis ministeriumról; — ez utóbbiról gróf Andrassy tudni mit sem akart. —

Ily remények közben ütött ki a Porosz-Olasz háború. — Annyi hibák kimaradthatlan következménye. —

Janus temploma kinyitott az országgyűlés bezáratott. —

A véletlen úgy akarta, hogy a bezárás közvetlen a custozzai győzelem után történjék. — Ez aggasztó volt, — mi szeretünk gyanusítani — és voltak kik a véletlent nem tartották véletlennek. —

Következett a megfoghatatlan: a Porosz kit egy év előtt Austria segített gyarapodni, és most Napoleon enged meg erősödni — ki mellett úgy látszik a diplomatiái együgyesség conspirál, hogy Europa fejére növessze — el veszi jutalmát lángeszű, hangya szor-

galmú — határozott ezél felé törekvő következetes és ildomos tevékenységének; — az austriai birodalom egyik hatalmas hadseregét melyre aranyhegyeket építettem volna — 8 nap alatt tönkre teszi; — — — ijedtség — kapkodás — fejvesztés — az olasz tartományok, — hol fegyvereink szárazon és vízen, dicsőök s győztessek válnának — egy éjjel nagysebttiben elajándékoztatnak a francziák császárnak, — ennek ez ajándokért még csak köszönő szava sincs; a kinembékített magyarországtóli félelem, és Bécs város lakosságának demonstratiói a háború sikeres folytatását akadályozzák —

Klapka egy magyar legio élén a felvidéken betörést kísér meg — — — — — a zavart és rettegést Nikolsburg és a prágai békekötés váltja fel; és ezzel a birodalom befolyásának Németországban vége. —

Nagy csapás volt ez — érezte mindenki — kit a birodalom és azzal válhatlan kapcsolatban lévő Magyarország léte komolyan érdekel. —

E csapás második gondviselés szerű intés a Habsburg dynastiának; — újabb bizonyítéka azon historiai igazságnak, hogy Magyarország függetlensége és alkotmánya azon talizmán, melyhez nyúlni nem szabad és a melynek megdöntésére ezélző törekvés a felséges uralkodó házra mindannyiszor vészt hozó volt. —

I-ső Leopold alatt a spanyol trón kisiklik a Habsburg ház kezéből. —

József császár elveszti német alföldet. —

Most Lombardiától és Velenczétől kellett megválni. —

Vagy mind ez csak pusztá véletlen volna? —

Historia est magistra vitae. —

A csapásokat nem csupán a vallásosságban emelkedett lélek megnyugvásával kell tűrni, hanem illemszerűleg kutatni is a balesemény valódi okait. —

A politikai állameseményeknek is megvan a maga természetes rendje és kérlelhetlen logikája, — és nem mind fatalismus az — a mi történik. —

Szerencsés, ki az élet tapasztalatait megérteni és hasznára fordítani tudja. —

ha e század óriása I Napolen Spanyolországban és az orosz birodalomban az események intő szavát meghallja — és helyzete s törekvései fölött elmélkedve átlátja azt, hogy az utópiákban nincs üdv, és hogy rendkívüli lelkének és tevékenységének a kivihetőség terén is elég dicsőség kínálkozik — mennyivel áldásdúsabb leendett nagyszerű élete; — Hudson Lowe és st Helena sziklái alig ha emelkedtek vala oly világ-történelmi nevezetességre. —

Ha Austria kormánya a szerencsétlen kiméletű olasz háborúban tanul és átlátja, hogy az egységes birodalom eszméjével — mint utópiával — örök időkre határozottan és becsülettel törni, és a birodalom nemzeteit a közös trón védelmére az érdekek közösség erőteljes kapcsaival, nem pedig a törvénytelen bitorlás erőszakoskodásával kell egyesíteni, — akkor nincs Sadowa és nem uralkodik a Porosz hanyakodás német országban. —

Azonban az államférfiak belátás hiányát — még nem későn — Ferencz József királyunk fejedelmi szelleme pótolta; ki is azonnal hatalmának emeléséhez fogott, az emeltyűt ott keresvén, a hol az egyedül megtalálható — népe megelégedésében és szeretetében. —

És a habozás megszűnt, — Ő Felsége Deák Ferenczet Bécsbe felrendelte — véle tisztába jött. — Megszűnvén a merevség ott meg kellett annak szűnni

itt is. Deák Ferencz a nyújtott jobbot vissza nem utasíthatta, és a szoros legismus teréről personális-unióval, az oportunitás — kiegyezkedés terére lépett. — Az austriai birodalom a szerződésbeli alaptörvények és alkotmányos szabadság alapján ujja szerveztetett — Magyarország törvényes függetlensége vissza állítatott — viszonya a birodalom többi országaihoz meghatározatott.

Szászország ministere Beust báró Europa egyik legjobb hirű államférfia, mint birodalmi állam kancellár a közös külügyek élére jött. —

Magyarországban a 2-ik független felelős ministerium gróf Andrássy Gyula elnöksége alatt, a Lajthántúli tartományokra nézve pedig egy határozottan szabadelvű a birodalmi tanács volt ellenzékéből alakított ministerium (Bürger ministerium) vették által a kormány gyepelőjét. —

A kiegyezkedés nagy műve befejeztetett, és 1867 évi június 8-án ő felségének I Ferencz Józsefnek, mint magyar királynak és felséges hitvese Erzsébet magyar királynénknak Pesten történt törvényes megkoronázásával — osztatlan közöröm és lelkesedés közt — ünnepélyesítettett — mely alkalommal ő felségeik a nemzet koronázási ajándokát a magyar érdek mellett küzdött honvédek felsegélésére adományozván ezen a történelemben párját nem ismerő nagylelkűsége által a multakra mindkét részről örök fátyol borítatott — és a kölesönös kiengesztelődés nagy műve tökéletes lőn. —

Az „osztrák császárság“ helyét az „osztrák-magyar birodalom“ foglalta el. —

Igy örködött az isteni gondviselés még egyszer a magyar nemzet fölött sujtva azt és felemelve érdeme

szerint; — így mentette meg a fejedelem személyes politikája birodalmát, így tette trónját minden veszteségei mellett is hatalmasabbá, mint volt; — mivel már most a válság percében, ha kell lelkesedve fognak a trón körül örök frigyben és érdekük közösségében szövetkezett nemzetek — a közös alkotmányos lét védelmére — mint egy ember — felállani. —

És valjon. Magyarország valósággal meglehet e elégedve? that is the question. — Nézetem szerint igen is.

Ohajtásunk a legvérmesebb képzelet határain túl is teljesítve van. —

Magyarország önálló, és szabad; — saját nevével lép be az európai állameszaládba — saját nevében gyakorolja Austriával együtt diplomatikai befolyását. —

Róla — nélküle tenni semmit sem lehet — sem vérével, — sem pénzével. —

Állam életének, és szabadságának garantiájául egy alkotmánnyal bír, mely szabad-elvűség tekintetében a világ bár mely alkotmányával párhuzamba tehető. —

A Lajtántuli tartományok szintén alkotmányosan kormányoztatván, a köztük és magyar korona országai közt fenn álló szerződéshez, még egy hatalmas érdek közösség is szövetkezett. —

A birodalom két felének egymás közti viszonya törvény által szabályoztatott — és az elutasíthatlan közös ügyek — melyek eddigelé a magyar király illetőleg austriai császár abszolút hatalmától, és kizárólag német befolyástól fügtek — most saját befolyásunkkal alkotmányos alakban intéztettnek el. —

Vaspályáink nyólnek, — az ipar és munka erő óriási fejlődése szembe ütlik — gazdagodunk lasanként.

Ennyi eredmény kezdetül oly rövid idő alatt! — még is mennyi szenvedélyes elégtelenség! —

Ugyan mit mondanának azon Rómaiak, kik az elvesztett Cannai ütközet után Consuljokat kitüntetéssel fogadták — quod non desperaverit de salute reipublicæ — ha látnák mint szórják honfiaink a gyűlölet és gyanusítás mérgeit azok ellen, kik a legszebb, horderejében egy epochalis szellemi győzedelmet vívtak ki?! —

Szegény hazafiuság — hogy el tudnak torzítani kicsínyes emberek! —

Az 1848 évi törvények — melyek forradalom, pusztítás, testvérharez, hanyatlás, elszegényesedés, kényuralom — halál voltak; — most rend, béke, testvéri egyesülés, ipar és munka fejlődés, gyarapodás — alkotmányos nemzeti önállás, élet. —

A Nagy Széchényi azt mondotta: Magyarország nem volt, hanem lesz, -- gróf Andrassy azt mondja: Magyarország már van — tőle függ, hogy továbbá is legyen. —

És ez valósággal nincs is másként; — hazánk önsorsát saját kezeiben tartja — ha el vesz, ne okozzon senkit, — tulajdonítsa azt egyedül önmagának. —

Soha több eszélyességre és nagyobb összetartásra szüksége a nemzetnek nem volt, mint épen most — mert annyi veszteni valója soha sem volt. —

Tehát eszélyesség most, és jövőben mindig — tanuljunk dicső emlékezetű őseinktől kik annyi balszerencse és viszályok után e szép hazát fentartani tudták — ha azok az eszélyesség utját nem követik, — mi csekély számú rokon nélküli nép -- annyi hatalmas vélünk úgyszólván megférhetlen idegen elemek közt bizonyosan elenyésztünk volna, mint Babylon — Ni-

nive — Carthago — melyek helyeit most is csak tapogatva gyanítják. —

On cherche Babylon, on cherche Ninive on cherchera un jour Paris, et toute la France mais laissons les vérités éloignées: így kiált fel egy szellemdús francia író a múlt század végén, vajha e megdöbbsentő jóslat minden magyar szeme előtt lebegne. — Ha azon genialis férfiú aggodalma a világ első nemzetének — azt teszi kilátásba: hogy a követett sikanilós úton majdan helyét fogják keresni — valamint keresik most Babylonét és Ninivét — valjon mit várhat szegény hazánk, és annak maroknyi magyar népe — ha eltérve az eszélyesség ösvényéről, öngyilkos kézzel adja enmagának a halálos döfést. —

Nem hazafiság, nem lovagiasság, nem dicsősség a törvényes alapon létező állam épület még alig meg erősödött talapzatán könnyelműen rengetni. —

A vallásos közerkölesiség, a törvények s törvényes Auctoritások iránti kegyelet teljes tisztelet és a szabad vélemény türelme, nem pedig a vallás kigúnyolása közerkölesiség letiprása, a tekintélyek lerombolása, a törvények ellen botor agitatók — és az ellen nézetek eránti gyanúsító türelmetlenség, — képezik a mívelt állam kiváló jellegeit. —

Már pedig le jártak az idők — a midőn energiánknak talán hízelgett a *jugi in patiens* el nevezés, — most egyedül kulturai államok tarthatják fel magokat; — és nekünk magyaroknak különösen szükségünk van a valódi míveltség — szorgalom és munkásság ösvényén előjárni; mert esupán szellemi fegyverrel lehetend ezentúl a Szent István birodalmában már is derekassan előhaladó nemzetiségeket — melyektől különválva magunkat fenntartani elégtelenek volnánk — testvéri szeretet-

ben s egyetértésben — állandóan hozzánk esatolni és megtartani. —

Ez úton haladni kötelessége minden hazafinak, — kötelessége különösen kormányunknak — haladni határozottsággal, eréllyel, és félretéve a népszerűséggeli kaczerkodást ha szükség — hatalma kifejtésével is — mert a hazát meg kell menteni quand môme. . . .

Am de az állam az egyéniségek összegéből áll abban a honpolgárnak és embernek napontai élet szükségai vannak, melyek méltán reményelhetik, sőt joggal meg követelhetik a kormányzat figyelmét. —

Ez irányban még tetemes hiányokkal találkozunk, — az állam épület sokat ígérő külsejének, nem felel meg a belgazdálkodás, — pedig ez lelke a nemzet családi kifejlésének, erejének és tartósságának; — a meddő politizálás el nyomja a közigazgatást, és az ékes szóllás nagy hangzatú szavai mellett, nem hallatszanak a prosaicus élet szükség utáni elég hangos kiáltások. —

A költséges és rossz administratio s bírói igazság szolgáltatás — az adóztatás terhesége, s behajtásának visszásságai és a közbátorság botrányai sajnálatos homály foltok, hazánknak különben derült tiszta égboltozatján. —

De azért nem aggódom, mert meg vagyok győződve, hogy e foltok is nem sokára elenyésznek — mert lelkes kormányunk kibontakozván lassanként a nepotismus és pajtáskodás hálóiból — és a szak állomásokat szak férfiakkal töltendvében — a szegény állampolgár magán érdekeit is behatóbb gondoskodásának tárgyává teendi. — Itt késni nem szabad, a külföldi sajtó már is meg ítél bennünket. —

Szükség volt e sebet megérinteni és annak orvoslatára kormány férfiainkat felhívni azon nyílt őszinteséggel — mellyel honfitársaimat is inteni kívánom — vigyázzanak, nehogy hazánk oly intézmények idő előtti behozatala által, melyeket a nemzet zöme sem nem óhajt, sem nem ért — a liberalismus népszerű zászlója alatt az emésztetlen eszmék zavarába sodortassék.

Valamint mindennél e világon, — úgy és különösen a reformoknál idő s türelem kívántatik, hogy azok ne csak a törvénykönyvben diszeskedjenek — hanem egyszersmind a nemzetvéérébe is általmelessenek.

És most befejezem korrajzaimat — imádkozom Istenhez áldásért hazámnak, magam ki 1789-ben születtem nem sokára általköltözendvén az örök nyugalom helyére, hol sirkövömön állhatand: *inveni portam, spes et fortuna valetate, sat me lusistis — ludite jam alios.* —

Te pedig ki, ez eszmetöredékeimet szives valál átolvadni — engedj annyi önérzetet ez igénytelen sorok írójának hogy Gaudersheimi Hroswitha X századbeli apácaza írónővel elmondhassa:

Si enim alicui placet mea devotio, gaudebo; si autem pro mei abjectione, vel pro viciosa Sermonis rusticitate nulli placet: memet ipsum tamen juvat, quod feci.

Vége.

DE BALLAGI GÉZA

